

**ТӨРИЙН ЗАРИМ ЧИГ ҮҮРГИЙГ ТӨРИЙН БУС БАЙГУУЛЛАГА, ХУВИЙН
ХЭВШЛЭЭР ГҮЙЦЭТГҮҮЛЭХ АСУУДАЛ, МОНГОЛ УЛС БА БУСАД
ОРНУУДЫН ТУРШЛАГА, ХАНДЛАГА**

*Ц.Норовдондог (Ph.D), А.Пагма, Б.Ариунжаргал,
О.Нарантуяа, Т.Мягмаржав, Р.Нургул*

АГУУЛГА

Удиртгал
Судалгааны дүгнэлт

- I. Улсын салбарын шинэчлэлийн зорилго, мөн чанар, хандлага
- II. Төрийн зарим чиг үүргийг төрийн бус байгууллага, хувийн хэвшлээр гүйцэтгүүлэх хэлбэрүүд
- III. Төрийн үйлчилгээг гэрээгээр шилжүүлэн гүйцэтгүүлсэн зарим орны туршлага
 - 3.1. Австрали улс
 - 3.2. Их Британи
 - 3.3. Канад улс
 - 3.4. АНУ
 - 3.5. ОХУ
- IV. Монгол улсын хууль эрх зүйн орчин

Ашигласан материал

УДИРТГАЛ

Судалгааны зорилго

Энэхүү судалгаа нь төрийн байгууллагуудын гүйцэтгэж байгаа зарим чиг үүрэг, ажил үйлчилгээг төрийн бус байгууллагуудад шилжүүлэх болон хувийн хэвшлээр гүйцэтгүүлэх арга хэлбэрийг тодорхойлох, зарим улс оронд энэ чиглэлээр төрийн салбарт шинэчлэл хийсэн туршлагыг харьцуулан судалж, дүгнэлт гаргахад чиглэгдсэн болно. Мөн Монгол улсын төр-хувийн хэвшлийн түншлэлийн эрх зүйн орчин ямар байгааг тодруулан захиалагчид мэдээлэл лавлагаа гаргаж өгөхөд чиглэгдэнэ.

Судалгааны зорилтууд

- Төрийн салбарын шинэчлэлийн зорилго, мөн чанар, хандлагыг судлах;
- Төрийн зарим чиг үүргийг төрийн бус байгууллага болон хувийн хэвшлээр гүйцэтгүүлэх хэлбэрүүд, олон улсын хэмжээнд төлөвшин бий болсон арга зүйг тодруулах;
- Төрийн удирдлагын үйл явцад аутсорсингийг ашиглах аргыг судлах;
- Төрийн үйлчилгээг гэрээгээр шилжүүлэн гүйцэтгүүлсэн зарим орны туршлагыг харьцуулан судлаж дүгнэлт хийх.
- Монгол улсын төр-хувийн хэвшлэлийн түншлэлийн эрх зүйн орчныг нарийвчлан судлах

Судалгааны аргачлал

- Төрийн салбарын шинэчлэлийн агуулга, мөн чанар, онцлогын харьцуулалт;
- Төрийн үйлчилгээг гэрээгээр гүйцэтгүүлэхтэй холбоотой материалыг судалж нэгтгэн дүгнэх;
- Бичиг баримтын судалгаа.

Энэ хүрээнд:

- Төрийн үйлчилгээний чанар, үр ашгийг дээшлүүлэх асуудалтай холбоотой ном, материал, судалгааны тайлангуудад анализ хийсэн.
- Бусад орнуудын туршлага, цуглуулсан мэдээлэлд нэгдсэн боловсруулалт хийсэн.
- Судалгааны материалыг нэгтгэн дүгнэж, судалгааны тайлан бичсэн.

СУДАЛГААНЫ ДҮГНЭЛТ

1. Бидний судалгаандаа авч үзсэн гадаадын улсуудад төрийн зарим чиг үүргийг хувийн хэвшил, төрийн бус байгууллагад шилжүүлэн гүйцэтгүүлэх үйл явц нь гол төлөв төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн хүрээнд явагдсан ба Концесс, Тендер, Өөрөө өөрийгөө зохицуулах байгууллага, мэргэжлийн холбоод, аутсорсингоор гэрээний үндсэн дээр гүйцэтгүүлэх зэрэг олон янзын хэлбэрээр хэрэгжсэн байна. Манай улсад энэ чиглэлийн үйл ажиллагааны концесс, тендер, гэрээгээр гүйцэтгүүлэх эхлэл тавигдсан бөгөөд харин төрийн зарим чиг үүргийг шилжүүлэн гүйцэтгүүлэхэд аутсорсингийг ашиглах, өөрөө өөрийгөө зохицуулах байгууллага мэргэжлийн холбоодоор гүйцэтгүүлэх хэлбэр төдийлэн нэвтрээгүй байна.
2. Гадаадын зарим орны туршлагаас үзэхэд, төрийн үйлчилгээний чанар, үр ашгийг дээшлүүлэх зорилгоор төрийн зарим үүргийг улсын бус секторт шилжүүлэн гүйцэтгүүлэх үйл ажиллагааг олон янзын хэлбэрээр нэвтрүүлсэн нь үр дүнтэй болжээ. Үүнийг улс бүрээр нь нэгтгэн авч үзье:
 - а/ Их Британи Түншлэл (Partnerships UK-PUK) байгууллага нь 51 хувь нь хувийн салбарын пүүс компанууд, үлдсэн 49 хувийн хувьцааг Сангийн Яам (HM Treasury) болон Scottish Executive эзэмшдэг ба хөрөнгөө хувь эзэмшигчдээс эзэлийн хувьцаа хэлбэрээр босгож, зөвхөн шинээр хэрэгжүүлэх төсөл хөтөлбөрүүдийг дэмжих болон төрөөс баримтлах Төр Хувийн Хэвшлийн Түншлэлийн зорилтын хүрээнд шинэ бизнес хэрэгжүүлэхэд зориулж ашигладаг, илүүдэл ашгийг буцаан хөрөнгө оруулдаг ба хувь эзэмшигч нарт олгодоггүй байна. Түүнчлэн Их Британийн Төрийн үйлчилгээний Омбудсмен ажиллуулдаг ба төрийн үйлчилгээний стандартын дагуу түүний чанар хүртээмжийг шалгадаг байна.
 - б/ Австрали улсын "Partnerships Victoria" бодлогын баримт бичиг нь хамтын хэлэлцээр хийхийн өмнөх шийдвэр гаргалт, хамтын ажиллагааны гэрээ байгуулах, төслийн менежмент, мониторинг ба хяналтын хийх асуудлыг багтаасан цогц заавар журмуудыг анхлан тодорхойлжээ. Түүнээс хойш уг удирдамжийг байнга сайжруулан шинэчилж, хэрэгцээт жишээ хэв загваруудыг багтааснаараа цаг үетэйгээ нийцэж Австралийн бусад мужуудын хувьд төдийгүй олон улсын түвшинд стандарт, үлгэр дууриалал болон хэрэглэгддэг байна. Түүнчлэн Австралид төрийн зарим үүргийг гэрээгээр шилжүүлэн гүйцэтгүүлэхэд аутсорсингийг ашиглаж байна.
 - в/ Канад улсын хувьд төрийн зарим чиг үүргийг хувийн хэвслээр гүйцэтгүүлэх эрх зүйн орчин нь нэлээн боловсронгуй ба Төрийн үйлчилгээний тухай хууль, Төрийн үйлчилгээг өөрчлөх болон үүргийг шилжүүлэх тухай акт, Зам тээвэр, дэд бүтцийн түншлэлийн акт зэрэг гол хуулиуд нь төрийн зарим үүргийг гэрээгээр гүйцэтгүүлэх, гэрээ байгуулахтай холбогдсон бүхий л харилцааг зохицуулж өгсөн. Мөн дэд бүтэц, нийтийн тээвэр, ус болон хог хаягдлын байгууламж, эмнэлэг, сургууль, халамжийн байгууллага, олон нийтийн амралт соёлийн төвийн үйлчилгээний салбарт хувийн хэвшлийн оролцоог өргөн ашиглаж байна.
 - г/ АНУ-д дэд бүтцийг ханган нийлүүлэхэд хувийн салбарын оролцоо бусад орнуудтай харьцуулахад харьцангуй голлох байр суурь эзэлж байна. Холбооны

мужийн болон орон нутгийн засаг захиргааны нэгжийн хэмжээнд цэвэр болон муу ус, хог хаягдлын үйлчилгээ, нийтийн аж ахуйн үйлчилгээ, барилгын засвар үйлчилгээ, хууль эрх зүйн үйлчилгээ, архитектур ба инженерингийн үйлчилгээ, түргэн тусламжийн үйлчилгээ болон барилга байгууламжийн менежментийн удирдлага, ашиглалтыг голчлон гэрээгээр гүйцэтгүүлдэг нийтлэг жишиг эртнээс тогтжээ. Түүнчлэн АНУ-д өөрөө өөрийгөө зохицуулагч байгууллагуудын хувьд Канадаас нилээд туршлага солицож эрчимтэй хөгжүүлж байгаа улсуудын нэг юм. Тухайлбал: АНУ-ын хувьд мэргэжлийн холбоод, өөрөө өөрийгөө зохицуулагч холбоодоор төрийн зарим чиг үүргийг гүйцэтгүүлдэг жишиг байдаг.

д/ ОХУ-д төрийн гүйцэтгэх байгууллагуудад аутсорсингийг өргөн ашиглаж, ялангуяа Холбооны субъектууд өөрийн засгийн газрын тогтоол, журмаар энэ үйл ажиллагааг зохицуулан амьдралд өргөн нэвтрүүлж байна. Бизнес холбоод, өөрөө өөрийгөө зохицуулах байгууллагуудтай хамтран ажиллаж гэрээний үндсэн дээр ажил, үйлчилгээ гүйцэтгүүлэх үйл ажиллагаа үндсэндээ эрх зүйн хувьд ч, практик дээр ч төлөвших шатандаа явж байна. Мөн нийгмийн үйлчилгээний салбар тухайлбал, нийгмийн халамж, өндөр настны эмчилгээ, үйлчилгээнд хувийн хэвшлийн оролцоог өргөн ашиглаж байна.

3. Төрийн үйлчилгээг гэрээгээр гүйцэтгүүлэх эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх, боловсронгуй болгох нь чухал ба энэ хүрээнд төр, засгаас иргэний нийгмийн байгууллага, мэргэжлийн төрийн бус байгууллага, холбоодын ажилд бодитой тусалцаа үзүүлэх, тэдгээрээс дэвшүүлсэн санал, санаачлагыг хүлээн авч дэмждэг, хэрхэн ажил хэрэг болгосноо эргэж тайлагнадаг хууль эрх зүйн орчныг мөн бүрдүүлэх шаардлагатай.
4. Төрийн зарим чиг үүргийг хувийн хэвшилд шилжүүлэх үйл явц нь үндэслэлтэй эсэхийг тогтоох шалгуур, үзүүлэлтийг боловсруулах нь чухал бөгөөд энд зөвхөн төсвийн зардлыг багасгах явдал голлох шалгуур болж болохгүй юм. Харин төрийн зарим үүргийг төрийн бус байгууллага, хувийн секторт шилжүүлэх үйл явцын үндсэн шалгуурууд нь шилжүүлсэн үүргийг хэрэгжүүлэх үр ашиг нэмэгдэх, үзүүлж буй үйлчилгээний чанар, хүртээмж дээшлэх зэрэг үзүүлэлтийг шалгуур болгодог ажээ.
5. Монгол Улсын хууль эрх зүйн орчныг авч үзвэл:
 - УИХ-аас **“Төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн талаар төрөөс баримтлах бодлого”**-ын баримт бичиг болон **“Концесссын тухай”** хуулийг, Засгийн газраас **“Төрийн бус байгууллагад гэрээний үндсэн дээр хариуцуулан гүйцэтгүүлэх зөвшөөрлийн жагсаалт”**-ыг батлан гаргасан нь төр, хувийн хэвшлийн түншлэлд шинэлэг бөгөөд дэвшилттэй алхам болсон.
 - Төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийг хөгжүүлснээр тэдгээрийн хооронд үүрэг, хариуцлагыг хуваах, төрийн өмч хөрөнгийг илүү үр ашигтай зарцуулах, төрийн үйлчилгээг бага зардлаар чанартай хүргэх боломж бүрдсэн. Түншлэгч талуудын нийтлэг эрх ашгийг бүрдүүлж, харилцан ашигтай хамтран ажилласнаар улс орны эдийн засаг, бизнесийн хөгжилд хувь нэмэр оруулах ач холбогдолтой.
 - Хэдийгээр хууль эрх зүйн орчин бүрдсэн ч түүний хэрэгжилт хангалтгүй, хэрэгжүүлэх механизм тодорхой бус байна. Зарим хууль тогтоомжид урамшууллын талаар оруулсан нь оновчтой алхам боловч урамшуулах арга хэлбэр, тогтолцоо нь тодорхойгүй байна.

Цаашид дээрх асуудлуудыг хууль тогтоомжид илүү тодорхой тусгах, төр-хувийн хэвшлийн түншлэлийн талаар сайтар сурталчлан таниулах шаардлагатай. Түүнчлэн төрийн бус байгууллага, хувийн хэвшлийн мэргэжил, арга зүйн зөвлөмжөөр хангах, бусад орны туршлагыг нэвтрүүлэхэд анхааран ажиллах шаардлагатай.

I. УЛСЫН САЛБАРЫН ШИНЭЧЛЭЛИЙН ЗОРИЛГО, МӨН ЧАНАР, ХАНДЛАГА

XX зууны эцэс XXI зууны эхээр дэлхийн ихэнх улс оронд улсын салбарын шинэчлэл явагдаж, төрийн удирдлагыг өөрчлөн цаг үеийн шаардлагад нийцүүлэн шинэ удирдлагын тогтолцоонд шилжүүлэх өргөн цар хүрээтэй үйл явц явагдсан, одоо ч үргэлжилж байна. Энэхүү өөрчлөлт шинэчлэл нь төрийн байгууллагыг тогтолцооных нь хувьд үр ашгийг нь нэмэгдүүлэх, төрийг өндөр чадавхитай, мэргэшсэн боловсон хүчин бүхий, ингэхдээ эдгээр боловсон хүчинд зарцуулж буй зардлаа хянадаг, тооцдог чадвартай хүчирхэг ажил олгогч болгох, хувийн хэвшил, ард иргэдийн төрд итгэх итгэлийг нэмэгдүүлэх цогц зорилтуудыг шийдвэрлэх шаардлагыг дэвшүүлжээ.

Улсын салбарын шинэчлэлийн голлох салбар, чиглэл нь нийгэмд төрийн үүрэг, төрийн удирдлагын байгууллагуудын бүтэц, төрийн аппаратын үйл ажиллагааны үр дүн, үр ашгийг нэмэгдүүлэх, төрийн албаны удирдлага, санхүүгийн удирдлагын шинэчлэл, төрийн удирдлагын ил тод, тайлагнах байдал зэрэг болно.

Дэлхийн зарим улсад, тухайлбал, Австрали, Шинэ Зеланд, Их Британид улсын салбар, төрийн удирдлагыг бүхэлд нь, үндсээр нь шинэчлэх (New Public Management) байдлаар явагдсан бол Герман, Финлянд, Голланд зэрэг оронд аажмаар шинэчлэх, Канадад аль алийг нь хослуулах замаар энэ шинэчлэлийг хийж байна. Ингэхдээ энэ хоёр замын алиныг нь ч сонгосон хувийн секторын удирдлагын давуу талыг онцолж, түүний арга, загварыг хэсэгчлэн болон бүхэлд нь төрийн удирдлага, улсын салбарын удирдлагад нэвтрүүлэх, төрийн захиргааны шинэчлэл уламжлалт бюрократ тогтолцоонд бус, харин аж ахуй эрхлэх менежментэд суурилах, төрийн үйлчилгээний төвлөрлийг сааруулах, төрийн үйлчилгээг нийлүүлэхэд өрсөлдөөнийг дэмжих, гүйцэтгэлд үндэслэсэн үнэлгээ нэвтрүүлэх, төрийн зарим үүргийг хувийн хэвшлээр гүйцэтгүүлэх, хувьчлах явдлыг тэргүүлэх чиглэл болгожээ.

Төрийн удирдлага, захиргааны шинэчлэлийн нэг гол чиглэл нь төр, иргэн, хуулийн этгээдийн хоорондын харилцааны нэг үндсэн хэлбэр болох төрийн үйлчилгээний чанарыг дээшлүүлэх явдал бөгөөд төрийн үйлчилгээний чанар, үр ашгийг дээшлүүлэх нэг чухал арга нь төрийн зарим чиг үүргийг улсын бус секторт шилжүүлэх үйл ажиллагаа юм.

Төрийн зарим чиг үүргийг хувийн сектор, төрийн бус байгууллагад шилжүүлэх нь ардчилсан, өндөр хөгжилтэй улс орнуудын улсын салбарын хөгжлийн орчин үеийн хандлага бөгөөд төрийн зарим үүргийг гүйцэтгэхэд “гуравдугаар сектор” оролцох нь үйлчилгээг тодорхой, шуурхай болгох, зардал хэмнэх, үр ашгийг дээшлүүлэх, захиргааны хүнд суртлыг халж, үйлчлүүлэгчдийн эрэлт, хэрэгцээг нэн тэргүүнд тавих боломжийг олгодог байна.

Төрийн үйлчилгээ нь төрийн нийтийн чиг үүрэгтэй шууд холбоотой ба төрийн байгууллагууд эдгээр үүрэг дээр үндэслэн уг үйлчилгээг үзүүлдэг. Төрийн үйлчилгээ нь төрийн чухам ямар чиг үүрэгтэй холбогдон гарч ирдэг вэ гэдэг асуудлыг тодруулах үүднээс төрийн чиг үүргийн дараах хоёр том бүлэг болгон авч үздэг. Үүнд:

1. Иргэд, хуулийн этгээдэд төрийн үйлчилгээ үзүүлэхэд чиглэгдсэн төрийн чиг үүрэг;
2. Төрийн үйлчилгээ үзүүлэхтэй холбоогүй чиг үүрэг болно.

Төрийн гүйцэтгэх чиг үүргийг нарийвчлах, данслаж цэгцлэх үйл явцад (Inventory of function) эдгээр чиг үүргийг дараах 3 бүлэг болгон хуваажээ. Үүнд:

1. Хууль, хэм хэмжээ тогтоох чиг үүрэг;
2. Хууль хэрэглэх чиг үүрэг;
3. Төрийн (нийтийн) үйлчилгээ үзүүлэх ба төрийн өмчийг удирдах чиг үүрэг болно.

Төрийн зарим чиг үүргийг улсын бус салбарт шилжүүлэн гүйцэтгүүлэх асуудал нь энэ 3 дугаар бүлэг чиг үүрэг буюу төрийн үйлчилгээ үзүүлэх чиг үүрэгтэй холбоотой гэдэг нь ойлгомжтой юм. Төрийн буюу нийтийн үйлчилгээ нь бусад үйлчилгээнээс ялгарах дараах онцлог шинжтэй байдаг. Үүнд:

- Эдгээр нь бүх нийтийг хамарсан, нийтийн ач холбогдол бүхий үйл ажиллагааг хангадаг.
- Уг үйлчилгээг хүртдэг субъект нь хязгааргүй хүрээтэй байдаг.
- Нийтийн үйлчилгээг төр ба орон нутгийн байгууллага, аль эсхүл өөр бусад субъект үзүүлдэг.
- Нийтийн үйлчилгээ нь нийтийн болон хувийн өмч дээр суурилдаг.

Төрийн зарим чиг үүргийг улсын бус секторт шилжүүлэх үйл ажиллагааг захиргааны журмаар (ихэвчлэн тусгайлан байгуулсан бүтцээр дамжуулан) ба гэрээний үндсэн дээр шилжүүлэх гэсэн замаар хэрэгжүүлдэг.

Төрийн үйлчилгээг хүргэх дэг журам, хэмжээ, нөхцөлд их, бага ямар нэгэн өөрчлөлт орох нь хэрэглэгчдэд шууд нөлөөлөх учраас нийтийн үйлчилгээг улсын бус секторт шилжүүлэх шийдвэрийг гаргахдаа нухацтай хандах, хэрэглэгчдийн хүсэл, сонирхлыг харгалзах нь чухал байдаг байна.

Түүнчлэн ийнхүү шилжүүлэх үйл явц нь үндэслэлтэй эсэхийг тогтоох шалгуур, үзүүлэлтийг боловсруулах шаардлагатай ба энд зөвхөн төсвийн зардлыг багасгах явдал голлох шалгуур болж болохгүй юм. Харин төрийн зарим үүргийг төрийн бус байгууллага, хувийн секторт шилжүүлэх үйл явцын үндсэн шалгуурууд нь шилжүүлсэн үүргийг хэрэгжүүлэх үр ашиг нэмэгдэх, үзүүлж буй үйлчилгээний чанар, хүртээмж дээшлэх зэрэг үзүүлэлтийг шалгуур болгодог ажээ.

Төрийн үйлчилгээний чиг үүргийг улсын бус салбарт шилжүүлэхийн тулд дараах нөхцөлүүдийг бүрдүүлнэ. Үүнд:

- Нийтийн үйлчилгээг улсын бус салбарт шилжүүлэх шалгуурыг тодорхойлох;
- Нийтийн үйлчилгээг шилжүүлэн гүйцэтгэх гэж буй төрийн бус болон хувийн хэвшлийн байгууллагыг тодруулах шалгуурыг тодорхойлох;
- Нийтийн үйлчилгээг дээрхи байгууллагуудаар шилжүүлэн гүйцэтгүүлэх нөхцөлийг тодорхойлох зэрэг болно.

Мөн төрийн зарим чиг үүргийг шилжүүлж байгаа тодорхой тохиолдол бүрт ямар зорилтод хүрэх гэж буй, ийнхүү шилжүүлэхийн нийгмийн ач холбогдол бүхий үр дүн, урьд нь ямар сөрөг үр дүн гарч байсан, түүнийг хэрхэн арилгах арга зам зэргийг нарийн тооцож тодруулсан байх шаардлагатай байдаг байна.

Төрийн зарим чиг үүргийг төрийн бус байгууллагуудад шилжүүлэх нэг чухал нөхцөл нь төрийн зүгээс эдгээр байгууллагын үзүүлж буй үйлчилгээний чанарт хяналт тавих явдал юм.

Ихэнхи улс оронд энэхүү хяналтыг “Төрийн үйлчилгээний стандарт”-ын (Public Service Standards)¹ дагуу явуулдаг байна. Энэхүү стандартыг боловсруулахын тулд төрийн үйлчилгээний албан ёсны жагсаалтыг (The register of Public Service)² гаргадаг.

¹Public Service Standards 2007-2008. www.nationalarchives.gov.uk

²National Register of Public Service. www.nrpsi.co.uk

II. ТӨРИЙН ЗАРИМ ЧИГ ҮҮРГИЙГ ТӨРИЙН БУС БАЙГУУЛЛАГА, ХУВИЙН ХЭВШЛЭЭР ГҮЙЦЭТГҮҮЛЭХ ХЭЛБЭРҮҮД, ТЭДГЭЭРИЙН ОНЦЛОГ

Төрийн удирдлага, захиргааны шинэчлэлийн хүрээнд төрийн үйлчилгээний чанар, үр ашгийг дээшлүүлэх зорилгоор төрийн зарим чиг үүргийг хувийн хэвшил, төрийн бус байгууллагад шилжүүлэн гүйцэтгүүлэх үйл явц нь ихэвчлэн төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн хүрээнд явагддаг ба төрийн эрх, үүрэг, үйл ажиллагааг шилжүүлэх хэд хэдэн хэлбэрийг ангилж болохоор байна. Үүнд:

1. Концессийн гэрээ (Төрийн зүгээс хувийн хэвшлийн хөрөнгө оруулагчидтай хамтран ажиллах хэлбэр)
2. Тендерийн гэрээ (Төрийн хөрөнгөөр хувийн хэвшлээр ажил үйлчилгээ гүйцэтгүүлэх хэлбэр)
3. Өөрөө өөрийгөө зохицуулах байгууллага, мэргэжлийн холбоодоор төрийн зарим чиг үүргийг гүйцэтгүүлэх (Зах зээлд оролцогчдын эрх ашгийг хамгаалах, төрийн байгууллагын зарим чиг үүргээс зах зээлийн хяналт, зохицуулалтын зарим эрх, үүргийг Мэргэжлийн холбоод, нийгэмлэгүүдэд шилжүүлсэнээр зах зээлийн өөрөө өөрийгөө зохицуулах механизмыг төлөвшүүлэх, шаталсан хяналт, зохицуулалтыг хэрэгжүүлэх хэлбэр)
4. Аутсорсинг (Тухайн хэрэгцээт ажил үйлчилгээг нарийн мэргэшсэн мэргэжлийн байгууллага, хувь хүмүүсээр гүйцэтгүүлэх хэлбэр) гэх мэтээр

Концесс нь төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн нэг хэлбэр бөгөөд төр, концесс эзэмшигчид байгалийн баялаг, газар, дэд бүтцийн объектууд, үйлдвэрийн газар бусад аж ахуйн объектууд, тоног төхөөрөмжийг гэрээний үндсэн дээр харилцан ашигтай нөхцөлөөр ашиглуулахаар шилжүүлэх хэлбэр юм. Концессийн гэрээний зүйл буюу объект нь гол төлөв нийтийн шинж чанартай объектууд байдаг, тухайлбал, нисэх буудал, төмөр зам, барилга байгууламж, дэд бүтцийн байгууламжууд мөн нийтийн тээврийн тогтолцоо, эрүүл мэнд, боловсрол, соёл, спортын объектууд зэрэг болно.

Түүнчлэн концессийн олон хэлбэр байдаг ба төсөл боловсруулах, барих ажлыг хувийн байгууллагад зөвшөөрч мөнгө, цаг хэмнэхийн зэрэгцээ гүйцэтгэлийн баталгаатай байдлыг хангах болон төслийн нэмэлт эрсдлийг хувийн хэвшилд шилжүүлэх, хувийн хэвшлийн байгууллага үндэсний болон орон нутгийн засаг захиргааны захиалгаар тодорхой нэг үйлчилгээг (барилга байгууламж, тоног төхөөрөмж, ажил үйлчилгээ) хүргэх, түүнтэй холбогдох засвар үйлчилгээ зэрэг өдөр тутмын үйл ажиллагаа, ашиглалтыг гэрээгээр гүйцэтгэн төрийн эрх бүхий байгууллага тухайн барилга байгууламж, системийг өмчилж ерөнхий удирдлагаар хангах зэрэг хэд хэдэн хэлбэртэй. Эдгээр хэлбэрүүд нь эрсдэл шилжүүлэх хэмжээ болон хувийн салбарын оролцооны хувьд харилцан адилгүй ба жишээ нь, Канад улс гэхэд урд нь төрийн хариуцаж байсан ажил үйлчилгээг хувийн хэвшилд бүхэлд нь концессоор гүйцэтгүүлэхийг түншлэлийн дээд хэлбэр гэж үздэг байна³.

Тендер нь урьдчилсан уралдаанд шалгаруулалтын үндсэн дээр түншлэгчийг шалгаруулан гэрээ байгуулах хэлбэр юм. Тендер нь шударга, үр ашигтай байдал, өрсөлдөөний үндсэн дээр төрөөс бараа, ажил үйлчилгээ худалдан авах, гэрээт ажил, үйлчилгээ хийлгэх түншлэгчээ сонгон гэрээ байгуулах үйл явц болно.

Тендер нь нээлттэй, хаалттай, тусгай хаалттай, хоёр үе шаттай, үнэ тогтоох зэрэг төрөлтэй. Аливаа тендерийг шударга явуулах анхдагч нөхцөл нь сонирхогч талуудыг үнэн зөв, бүрэн дүүрэн мэдээллээр жигд хангаж, ил тод, нээлттэй байх зарчмыг хэрэгжүүлэх явдал гэж үздэг.

³Төрийн зарим чиг үүргийг төрийн бус байгууллага, хувийн хэвшилд шилжүүлэх нь". Харьцуулсан судалгаа (Код: СТ-10/216). УИХ-ын Тамгын газрын Судалгааны төв. УБ., 2010, 14 дэх тал.

Төрийн зарим чиг үүргийг төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодод шилжүүлэн гүйцэтгүүлэх нь иргэний нийгмийн чухал бүрэлдэхүүн хэсэг болсон төрийн бус байгууллагууд нь төсөв зардлыг хэмнэх, үйлчилгээг иргэдэд илүү ойртуулж, шуурхай үр дүнтэй хүргэх боломжтой байдгаараа давуу талтай байдаг байна. Төрийн бус байгууллагууд нь нийгмийн хамгаалал, халамжийн үйлчилгээ, боловсрол, нийгмийн эрүүл мэнд, байгаль орчин, нийгмийн хэв журам, хүний эрхтэй холбоотой асуудлууд, мэдээлэл, зар сурталчилгаатай холбоотой ажил, үйлчилгээг үзүүлэхэд тэргүүлэх үүрэгтэй оролцдог.

Төрийн зарим чиг үүргийг гэрээгээр болон хуулийн дагуу шилжүүлэн хэрэгжүүлэхэд мэргэжлийн холбоод, өөрөө өөрийгөө зохицуулах байгууллагууд чухал үүрэг гүйцэтгэдэг. Төрийн зарим чиг үүргийг гүйцэтгэхдээ мэргэжлийн холбоод, өөрөө өөрийгөө зохицуулах байгууллагууд нь тухайн салбарын харилцааг хянах, зохицуулах харилцааг хууль, журмын хүрээнд зохицуулахын зэрэгцээ хамгийн гол нь тухайн салбарын үйл ажиллагааны стандарт, журмыг боловсруулан тогтоох, түүний дагуу үйл ажиллагаанд нь хяналт тавих эрхийг тэдэнд хуулиар олгосон байдаг оршино. Тухайлбал, Канадын радио нэвтрүүлгийн стандартын зөвлөл (**CBSC**)-Canadian Broadcast Standards Council – Энэхүү зөвлөл нь Канадын хувийн салбарын нэвтрүүлэгчдийн өөрөө өөрийгөө зохицуулах байгууллага юм. Зөвлөл нь хэд хэдэн дүрэм журам (code)-ыг гарган мөрдүүлж байгаа бөгөөд тухайлбал: секс дүрийг дүрслэх журам (sex role portrayal code), хүчирхийллийн журам (violence code), ёс зүйн дүрэм (code of ethics), мөн радио телевизийн нэвтрүүлэгчдийн ёс зүйн дүрэм, радио телевизийн нэвтрүүлгийн программийн үнийн журам, сэтгүүлчийн ёс зүйн дүрэм гэх мэт дүрэм журмуудаар зохицуулагддаг байна.

Мөн үзэгч сонсогчдын зүгээс нэвтрүүлэгтэй холбоотой санал хүсэлт, нэвтрүүлэгчдийн талаарх гомдлоо зөвлөлд гаргах бөгөөд зөвлөл уг асуудлыг 14 хоногт хариу өгдөг байна. Энэ нь нэвтрүүлэгчдийн хариуцлагын түвшин өсөхөд ихээхэн нөлөөлж байна гэж Зөвлөлийн олон нийтийн хэлэлцүүлгийн илтгэлд дурдсан байна. Энэхүү зөвлөл нь жил бүр олон нийтэд илтгэл тайлангаа тавьж хэлэлцүүлдэг байна.

Түүнчлэн хүүхдийн нэвтрүүлгийн стандарт, бусдыг доромжилсон нэвтрүүлгийн, хүчирхийллийн гэх мэтчилэн нилээд олон стандартуудыг зөвлөлөөс батлан гаргаж мөрдүүлж байна.

Олон улсын үнэт цаасны хороо-IOSCO: АНУ-ын үнэт цаасны зах зээлд томоохон байр суурь эзэлдэг байгууллага бөгөөд үйл ажиллагаагаа хууль тогтоомжид нийцүүлэн гаргасан дүрэм, журмаар зохицуулдаг байна. Олон улсын үнэт цаасны хорооноос үнэт цаасны мэргэжлийн байгууллагуудын үйл ажиллагаандахь хууль, журмын хэрэгжилтийг үнэлж дүгнэх аргачлал, арга зүйг баталсан бөгөөд уг дүрмийн 6-д “Өөрөө өөрийгөө зохицуулах байгууллагад хамаарах зарчим (Principles relating to Self-Regulation)-уудыг тодорхойлж зохицуулсан байна. Өөрөө өөрийгөө зохицуулагч байгууллага нь бүхий л үйл ажиллагаагаа дүрмийн хүрээнд удирдан зохион байгуулах болон хянах, зохицуулах чиг үүргийг хэрэгжүүлдэг байна.

Дэлхийн олон улс оронд явагдсан захиргааны шинэчлэлийн нэг зорилго нь төрийн байгууллагууд үйл ажиллагаандаа инновацийг нэвтрүүлэхэд бэлэн байх урьдчилсан нөхцөлийг бүрдүүлэх явдал байсан бөгөөд төрийн удирдлагын хувийн хэвшил, эдийн засгийн салбарын тэргүүлэх туршлагаас нэвтрүүлсэн шинэ технологи нь аутсорсинг билээ.

“Аутсорсинг” гэдэг үг нь англи хэлний “**outsourcing**” буюу гадаад орчноос нөөц эрж хайх гэсэн утгатай үг. Эдийн засгийн салбарт аутсорсинг гэдэг бол тухайн компанийн үйл ажиллагаанд хэрэгтэй ямар нэг ажлыг тухайн ажлыг хийж мэргэшсэн өөр компаниар хийлгэхийг хэлнэ.

Сонгодог тодорхойлолтууд:

- “Байгууллага өөрийн түргэн хугацаанд гүйцэтгэх ёстой ажлуудыг гадны гүйцэтгэгчийг ашиглан гүйцэтгүүлэх үйл явц” (Филип А. Лапланте),
- “Бүтээгдэхүүн болон үйлчилгээгээ өөрийн боломжоор хийснээс илүү чанартай, хурдан хийлгэхийн тулд гадны гүйцэтгэгчтэй гэрээ байгуулахыг хэлнэ.” (Ранди Сойфер)⁴.

Харин захиргаа-удирдлагын үйл явцад аутсорсинг хэрэглэх гэж төрийн үйлчилгээний тодорхой үүргийг шалгаруулалтын үндсэн дээр хувийн хэвшил, орон нутгийн байгууллага, бусад байгууллагаар гүйцэтгүүлэхийг хэлнэ⁵.

Төрийн үйлчилгээнд аутсорсинг дараах үндсэн үүргийг гүйцэтгэнэ. Үүнд:

- Төрийн үйлчилгээний чанарыг сайжруулах, тухайлбал, мэдээллийн шинэ технологийг нэвтрүүлэх зэрэг үйлчилгээний үр ашгийг дээшлүүлэх,
- Төрийн өмчийн барилга, байгууламжийн удирдлага, үйлчилгээг гүйцэтгэх,
- Боловсон хүчнийг шилж сонгох, холбооны үйлчилгээ үзүүлэх, санхүүгийн тооцоо, тооллого хийх,
- Төрийн байгууллагын үйл ажиллагааны зардал, төсвийн хөрөнгийн хэмнэлтэд хяналт тавих,
- Төрийн удирдлага, захиргааны байгууллага үндсэн үйл ажиллагаандаа гол анхаарлаа хандуулах боломж олгох зэрэг болно.

Аутсорсингийн хөгжлийн орчин үеийн хандлага нь олон улс оронд төрийн байгууллагын үйл ажиллагаанд энэ технологийг ашиглаж байгаа нь харагдаж байна⁶.

Төрийн болон нутгийн удирдлагын байгууллагын үйл ажиллагаанд ашиглаж буй аутсорсингийн хөгжлийн дараах 4 хандлагыг онцолж болно. Үүнд:

- Төрийн үйлчилгээнд гэрээний үндсэн дээр үүрэг шилжүүлэн үйлчилгээ үзүүлэх практикийг өргөн хүрээтэй болгосон: Олон орны нийтийн үйлчилгээний⁷ салбарт төрийн бус байгууллагууд зөвхөн техникийн болон тээврийн үйлчилгээ үзүүлэхэд оролцох бус харин хүн амд төрийн болон орон нутгийн үйлчилгээ, тухайлбал, татварын хуудсыг цуглуулж авах, хорих байгууллагыг удирдах, хувийн гал түймрээс хамгаалах үйлчилгээ үзүүлэх болон бусад үйлчилгээ үзүүлдэг болсон байна.
- Төрийн байгууллагын болон албан хаагчдын үйл ажиллагааны шинж чанарт өөрчлөлт орсон: Төрийн байгууллагын үйл ажиллагаанд аутсорсингийг нэвтрүүлсэнээр улсын бус салбараар шилжүүлэн гүйцэтгүүлэх төрийн чиг үүргийг төрөлжүүлэх, данслах, жагсаалт гаргах, шилжүүлэх шалгуурыг боловсруулах, зарим төрлийн үйл ажиллагааны зардлыг тооцох ил тод, тунгалаг тогтолцоог бүрдүүлэх, аутсорсингийг ашиглах, хянах, гэрээний биелэлтэд мониторинг хийх журам боловсруулах, төрийн байгууллагуудыг аутсорсинг ашиглахад түлхэц үзүүлэхүйц механизм бий болгон хэрэгжүүлэх зэрэг ажлууд хийгдсэн.
- Түншлэлийн харилцаа тогтоох: Төр, хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагааны нэг хэлбэр бөгөөд хувийн хэвшил нь аж ахуйн нэгж байгууллага байхаас гадна ашгийн бус байгууллага буюу төрийн бус байгууллага байж болно. Оролцогч тал бүр эзэн байх, өөрөөр хэлбэл, оролцогчид аль нэг эрх бүхий байгууллагаас үл хамааран өөрийн нэрийн өмнөөс гэрээ, хэлэлцээр хийх чадвартай байна. Түншлэл нь оролцогчдын хооронд удаан хугацаанд тогтвортой үргэлжлэх харилцааг байгуулна. Түншлэл нь үр дүн эсхүл үйл ажиллагааны төлөө хариуцлагаа хуваалцахыг илэрхийлнэ.

⁴www.biznetwork.mn

⁵Административная реформа: решения и проблемы. www.adm.yar.ru

⁶Outsourcing of Public Services in Australia. www.inst-informatica.pt

⁷Public Service.

- Төрийн болон орон нутгийн чанартай гэрээний агуулга өөрчлөгдсөн: Төрийн байгууллага болон хувийн хэвшлийн байгууллагын хооронд байгуулсан гэрээнд юун түрүүнд үйлчилгээний төлбөрийн төрөл, хэмжээ, гэрээний нөхцлийг зөрчсөн тохиолдолд хүлээх хариуцлага зэрэг эдийн засгийн агуулга бүхий заалтуудад ач холбогдол өгч, үүнд гэрээний эрх зүй онцгой байр суурь эзлэх болсон. Түүнчлэн захиалагч, гүйцэтгэгчийн хооронд байгуулсан үндсэн гэрээний хамт үйлчилгээний түвшингийн (Service Level Agreements) тухай гэрээг мөн байгуулдаг. Энэ нэмэлт гэрээнд үйлчилгээний чанарт тавигдах шаардлага, үзүүлэлтийг нарийвчлан зааж, түүнд тавих хяналтын арга хэрэгслийг тодорхойлно.

III. ТӨРИЙН ҮЙЛЧИЛГЭЭГ ГЭРЭЭГЭЭР ШИЛЖҮҮЛЭН ГҮЙЦЭТГҮҮЛЭХ ТАЛААР ЗАРИМ ОРНЫ ТУРШЛАГА

3.1. АВСТРАЛИ УЛС

Австрали улс нь төрийн бүтцийн хувьд парламентын засаглалтай Холбооны Засгийн газар бүхий тогтолцоотой бөгөөд ТХХТ (Төр Хувийн Хэвшлийн Түншлэл) төсөл, хөтөлбөрүүд нь голчлон нэгдсэн Засгийн газар гэхээсээ илүү Холбооны муж улсаар дамжин, бие даан хэрэгжиж эхэлсэн.

Мужуудын засаг захиргаа нь эдийн засгийн болон нийгмийн дэд бүтцийн асуудлыг хариуцан, хүн амын хэрэгцээнд нийлүүлэх ажлын тэргүүлэх үүргийг гүйцэтгэдэг.

Бодлого, хууль эрх зүйн орчин

ТХХТ-ийг хэрэгжүүлэхдээ дараах бодлого, хууль эрх зүйн актын дагуу хэрэгжүүлдэг.

- **Хууль эрх зүй:** Австралийн Үндсэн хууль (Constitution), Төрийн үйлчилгээний тухай хууль (Public Service Act) 1999, Эрүүгийн хууль (Crimes Act) 1914, Хяналт шалгалтын ерөнхий хууль (Auditor-General Act) 1997, Санхүүжилтийн тухай хууль (Appropriation Acts), Иргэний түншлэлийн тухай хууль (Civil Partnership Act) 2004.
- **Бодлогын баримт бичиг:** Виктория хамтын ажиллагааны тухай (Partnerships Victoria) 2000, Нээлттэй өрсөлдөөний бодлого (Open Competition), Албан тайлангын баримтлах бодлого (Mandatory Reporting), Төрийн үйл ажиллагааны үндсэн чиглэл (Public Works).
- **Санхүүгийн менежментийн хууль зүйн орчин:** Санхүүгийн удирдлага ба хариуцлагын тухай хууль (Financial Management and Accountability Act) 1997 болон хуультай холбогдож гарсан дүрэм, журам, тогтоолууд (Orders,), Хамтын нөхөрлөлийн орнуудын компани болон тэдгээрийн зохицуулалтын тухай хууль (Commonwealth Authorities and Companies Act) 1997, хуультай холбогдолтой гарсан тогтоолууд (Commonwealth Authorities and Companies Regulations).

Виктория мужид хувийн хэвшил дэд бүтцийн салбарт гар бие оролцож, бүтээн байгуулах болсон үеийг цаг хугацааны хувьд 2000 оноос өмнөх болон 2000 оны дараах үе гэж ерөнхийд нь хоёр хуваан авч үздэг байна.

1997 онд үндсэн дараах ажил үйлчилгээнд хуваагдаж байсан:

- Замын үйлчилгээ (зам, замын хажуу, явган хүний зам, ус зайлуулах үйлчилгээ, автомашины зогсоолын үйлчилгээ, замын хажуугийн тохижилт болон тэмдгийн үйлчилгээ, гудамжны цэвэрлэгээ),
- Талбайн үйлчилгээ (задгай талбай, далайн түрэлтийн үед усанд ордог эрэг хавийн бүс болон модны үйлчилгээ, оршуулгын газар),
- Барилгын үйлчилгээ (барилгын үзлэг болон дотоод үйлчилгээ).

2000 оноос хойш дараах ажил үйлчилгээ нэмэгдсэн байна:

- Замын үйлчилгээ (орон нутгийн замын энгийн техник үйлчилгээ, ус зайлуулах сувгийн засвар)
- Цэвэрлэгээ (бүх ус зайлуулах сувгийн дэд бүтэц, арилжааны болон олон нийтийн задгай талбай, ариун цэврийн газрууд /00/ зэргээс хог цуглуулах),
- Цэцэрлэгт хүрээлэн болон замын хажуугийн талбайн үйлчилгээ (бүх орон нутгийн /сүлжээ/ замын хажуу, тоглоомын талбай, амралтын бүс болон галын унтраах зэрэг үйлчилгээ),
- Тохижилт болон тэмдгийн үйлчлэгдгээ (замын, цэцэрлэгт хүрээлэнгийн бүх тэмдэг, бүх тохижилт буюу тавилга, шат, явган хүний зам),
- Барилгын үйлчилгээ (төрийн өмчийн бүх барилгын дотоод үйлчилгээ болон цаг үеийн үйлчилгээ)⁸.

2000 оноос өмнөх үеийн үйл явцын онцлог нь балансын гаднах буюу төсвийн болон татварын бус санхүүжилтийн эх үүсвэрийг хайж олох, хувийн хэвшлийн байгууллагуудын өрсөлдөөнт болон үр ашигтай ажиллах чадварын итгэлцлийг бий болгоход анхаарсан байна. 2000 оноос хойш ТХХТ-ийн үе нь олон нийтийн ашиг сонирхолд нийцсэн “мөнгөний үнэ цэнэ”-ийг бий болгох баримжаатай, эрсдлийг эрчимжүүлэн шилжүүлэх тал дээр голчлон анхаарч ирсэн байна.

2000 онд гарсан “Partnerships Victoria” бодлогын баримт бичиг нь хамтын хэлэлцээр хийхийн өмнөх шийдвэр гаргалт, хамтын ажиллагааны гэрээ байгуулах, төслийн менежмент, мониторинг ба хяналтын хийх асуудлыг багтаасан цогц заавар журмуудыг анхлан тодорхойлжээ. Түүнээс хойш уг удирдамжийг байнга сайжруулан шинэчилж, хэрэгцээт жишээ хэв загваруудыг багтааснаараа цаг үетэйгээ нийцэж Австралийн бусад мужуудын хувьд төдийгүй олон улсын түвшинд стандарт, үлгэр дууриалал болон хэрэглэгддэг байна.

Викториа мужийн Хамтын Ажиллагааны арга барилын салшгүй гол санаа нь Засгийн газар актив хөрөнгө худалдан авч байгаа бус, харин зөвшөөрөгдсөн чанартай, тоо хэмжээтэй, тогтоосон зардалтай болон заасан цаг хугацаатай ажил үйлчилгээг хувийн хэвшлээс худалдан авч байгаа явдал юм.

Уламжлалт улсын салбарын худалдан авалт ба Викториа Хамтын Ажиллагааны аргачлал хоёрын ялгаатай талыг дор харьцуулан үзүүлсэн болно.

**Уламжлалт улсын салбарын худалдан авалт ба Викториа
Хамтын Ажиллагааны аргачлалын харьцуулалт⁹**

<i>Уламжлалт худалдан авалт</i>	<i>Викториа хамтын ажиллагаа</i>
• Дэд бүтцийн барилга, байгууламжийг төр худалдан авна	• Дэд бүтцээр дамжин нийлүүлэгдэж буй үйлчилгээг төр худалдан авна
• Зураг төсөл, барилга байгуулалтын богино-хугацаат гэрээ (2-4 жилийн)	• Зураг төсөл, барилга байгуулалтыг бүхэлд нь хамарсан урт хугацааны гэрээ (20+жил)
• Орцод суурилсан ажлын жагсаалт	• Гарцад суурилсан ажлын жагсаалт
• Барьж байгуулах болон ашиглах хугацааны бүх эрсдлийг төр хүлээнэ	• Барьж байгуулах болон ашиглах хугацааны бүх эрсдлийг хувийн хэвшил хүлээнэ
• Хөрөнгө оруулалтын эхний зардал өндөр, урсгал зардал бага байхаар төлбөр хийгддэг	• Барилга байгууламж ашиглалтад ормогц төлбөр хийгдэнэ. Төлбөрийн хэмжээ уот хугацааны гэрээний туршид харьцангуй жигд байна

⁸www.econ.mq.edu.au

⁹Partnerships Victoria. Guideline material. July 2006, Overviem, page 5.

• Барьж байгуулах цаг хугацаа болон зардлын хэтрэлтийг төр үүрэхэд хүрдэг	• Хувийн гэрээлэгч барьж байгуулах цаг хугацаа болон зардлын хэтрэлтийг харуулна
• Барилга байгууламжийг төр хариуцан ажиллуулна	• Барилга байгууламжийг төр хариуцан ажиллуулах эсэх нь үйлчилгээний төрлөөс хамаарна
• Байгууламжийг барих, ашиглах хугацааны туршид төрөөс олон тооны гэрээ, хэлцээрийг байгуулна	• Байгууламжийг барих, ашиглах хугацааны туршид төрөөс ганцхан тооны гэрээ хийдэг
• Үйл явц дахь ажлын гүйцэтгэлээс хамаарсан стандарт байхгүй	• Гүйцэтгэлийн стандарттай, үйлчилгээ гэрээнд заасны дагуу биелүүлээгүй нөхцөлд төлбөрийг бууруулах боломжтой
• Ашиглалтын хугацаа тодорхой биш	• Хүлээлгэн өгөх чанарын үзүүлэлт болон ашиглалтын хугацаа тодорхой

Дээрх хүснэгтээс Викториа Хамтын Ажиллагааны гол элементүүд нь:

- Засгийн газар төрөөс үзүүлэх гол ажил үйлчилгээ, тухайлбал, улсын сургуулийн сургалт, улсын эмнэлгийн болон засан хүмүүжүүлэх үйлчилгээ гэх мэт хариуцлагыг өөртөө авч үлдсэн
- Хөрөнгийн хомсдол болон балансын хуудасны тоон харьцаанаас илүүтэйгээр мөнгөний үнэ цэнийг хөдөлгөгч хүчин зүйл болгосон
- Хамтын ажиллагааны төрөл бүрийн загваруудыг ашигласан
- Худалдан авалтын процессыг ил тод тендерээр явуулах зарчмыг хатуу баримталсан
- Олон нийтийн ашиг сонирхлын шалгуурыг давж байгаа эсэхийг шалгах тестыг шударга тэгш байдал, хэрэглэгчдийн эрх, олон нийтэд хүртээмжтэй байдал, аюулгүй байдал, хувийн нууцлал зэрэг шалгуураар боловсруулсан
- Өрсөлдөөнт төвийг сахисан зохицуулалтаар засгийн газрын агентлагын өөрт нь ноогдсон ерөнхий өрсөлдөөнт давуу талыг халж байгаа зэргийг дурьдаж болно.¹⁰

Бараа материал, үйлчилгээ авах удирдамж

Хамтын нөхөрлөлийн орнуудад (Автрали, Шинэ Зеланд, Шотланд, Их Британи гм) бараа материал, үйлчилгээ нийлүүлэхэд удирдах зарчим нь ижил байдаг. Сангийн яамнаас энэхүү “Бараа материал, үйлчилгээ авах удирдамж”-ийг гаргасан байна.

Удирдамжийг гарснаар Засгийн газрын бүх хэлтэс, агентлагын 1997 оны Санхүүгийн хуулиар Засгийн газрын хэлтэс, агентлагын чиг үүргийг тодорхойлж нарийвчлан зааж өгсөн байдаг.

Хамрах хүрээ

Удирдамжинд доорх зүйлс хамаарна. Тухайн бараа материал, ажил үйлчилгээний хэрэгцээ шаардлагыг Засгийн газрын агентлаг тодорхойлоод түүнийг сонгох, үйлчилгээг авах явцад гарах магадлалтай эрсдлийг тооцох, гэрээ байгуулах, бараа материал үйлчилгээний нийлүүлэлт, төлбөр, гэрээний явцад хяналт тавих үйл ажиллагаа хамаарна.

Энэ асуудалтай холбоотой үндсэн гурван баримт бичиг байдаг. Үүнд:

1. Сангийн яамнаас гарсан удирдамж нь тухайн бараа материал, үйлчилгээг үзүүлэх процердурыг тодорхойлох.
2. Санхүүгийн хөтөлбөр, ажил үйлчилгээ авах Засгийн газрын бодлогод өөр санхүү ба төрийн зохицуулалтын хэлтэсээс зөвлөгөө өгдөг.

¹⁰Төрийн чиг үүргийг төрийн бус байгууллага, хувийн хэвшилд шилжүүлэх нь”, Судалгааны тайлан. Удирдлагын академи, 2010 он.

3. Засгийн газрын бараа материал ажил үйлчилгээ авахад эдийн засгийн өсөлттэй холбогдуулан Засгийн газрын агентлагуудад дэмжлэг үзүүлэхээр гарч буй баримт бичгүүд зэрэг болно.

Aus Tender

Aus Tender нь Засгийн газрын агентлагуудын жил бүрийн бараа материал, үйлчилгээ худалдаж авах жагсаалтыг хэвлэн гаргах, ажил хэргийн боломжийг танилцуулах цахим хэлбэрийн системийг ашигладаг.

Aus Tender нь Австралийн Засгийн газрын өмнөөс Санхүү ба төрийн зохицуулалтын хяналтын хэлтэс удирдаж явуулдаг. Агентлаг нь цахим системээс гадна хэвлэл мэдээллийн бусад хэрэгсэл болох сонин, сэтгүүл, телевизийг ашиглаж болдог байна.

Тендерийн үр дүн гарсан тохиолдолд шалгарсан газарт мэдэгдэнэ. Агентлаг нь тухайн үүрэг гүйцэтгэхээр шалгарсан гүйцэтгэгчийг нээлттэй байлгах үүднээс хамтран гүйцэтгэгчийг тодруулна. Шалгарсан гүйцэтгэгч нь туслан гүйцэтгэгчийнхээ мэдээллийг бүрэн гүйцэд өгч ил тод болгодог.

Шууд эх үүсвэр нь тухайн тендерийн гадаад, дотоодын нийлүүлэгчид уралдаан шалгаруулалт явуулахгүйгээр авах давуу эрх олгогдохгүй. Харин дараах тохиолдолд агентлагууд шууд эх үүсвэрт шууд хандана.

1. үнийн болон чанарын санал ирээгүй
2. бичиг баримтын шаардлага хангаагүй
3. оролцогч нар нь оролцох шаардлагыг хангаагүй (агентлаг өөрийн дүрэм журмыг өөрчлөөгүй мөн тендерийн нөхцөлийг хангаж чадаагүй тохиолдолд)
4. яаралтай, хугацаа тулсан тохиолдолд
5. хязгаарлагдмал хүрээнд бараа материал, үйлчилгээ авах тохиолдолд. Үүнд зохиогчийн эрх, патент, зэрэгт хамааралтай тохиолдолд ханддаг байна.¹¹

Хугацаа

Бараа материал, үйлчилгээ зарласан өдөр цагаас хойш 25 хоногийн дотор бичиг баримтыг өгсөн байна. Зарим тохиолдолд явуулж байгаа агентлаг нь доод талын хугацаа нь 10-аас доош хоногоор тогтоож болдог байна.

Хариуцлага ба ил тод байдал

Ажил үйлчилгээг авахад хамгийн эхэнд тавигддаг асуудал нь хариуцлага, ил тод байдал юм. Агентлаг болон түүний албан тушаалтнууд бараа материал үйлчилгээг авах бүх үе шатанд нээлттэй, ил тод явуулах ёстой.

Хариуцлага гэдэг нь: тухайн бараа материал үйлчилгээг авахад гаргаж буй, шийдвэр, үйлдлээ хариуцна.

Ил тод байдал, хариуцлага хоёрын суурь нь хууль эрх зүйн үүрэг, бодлого (баримт бичиг үнийн санал бусад зүйлийг багтаасан) юм. Агентлаг нь үйлчилгээ авах бүртээ ажлынхаа баримтуудыг тухай бүрт нь авч хадгалж байх ёстой.

Тухайн агентлаг нь өөрийн ажилтнууддаа дараах байдлыг гаргуулахгүйн тулд доорх шаардлагыг тавьдаг байна.

¹¹www.australia.gov.au

- а) албан тушаалаа урвуулан ашиглахгүй байх,
- б) шударга байх,
- с) ямар нэгэн шударга бус байдал илэрвэл түүнийг шалгаж үзэх,
- д) Австралийн засгийн газраас баримтладаг бодлогын дагуу тухайн бараа материал, үйлчилгээг авах байгууллагын зохиож буй үйл ажиллагаа, хүлээн авалт зэрэгт оролцохгүй байх шаардлагыг тавьж дээр дурьдсан үйл ажиллагаануудыг хориглодог байна.

Үнэ ба чанар

Бараа материал авах үед үнэ болон чанар хоёр нийцэж байгаа талаар тус бүрд нь нарийн судалж үздэг байна.

Үнэ ба чанарын хоорондын зохилдлогоонд өртөг голлох үүрэг гүйцэтгэхгүй. Харин энэ зохилдлогоонд дараах зүйлүүдийг авч үзнэ.

- тухайн бараа материал, үйлчилгээ шаардлагатай эсэх,
- тухайн бараа материал, үйлчилгээг авахад гүйцэтгэж байгаа талын чадвар, ажилласан хугацаа, туршлага
- тухайн саналын эрсдэл
- гэрээний хувилбарын дүгнэлт (гэрээний үнэлэлт хувилбаруудад үнэлэлт өгөх, өөрөөр хэлбэл, гэрээний хувилбарыг өргөтгөх, багасгах)

Жижиг, дунд үйлдвэрлэл

Засгийн газар бараа материал, үйлчилгээ авахдаа тухайн ажиллагааг хариуцсан хүмүүс жижиг, дунд үйлдвэрлэлүүдэд ижил тэгш эрх олгоно. Ямар нэг шалтгаанаар түрүүлж хасахгүй. Бараа материал, ажил үйлчилгээний 10-аас доошгүй хувийг (квот) жижиг, дунд үйлдвэрлэлээс авдаг байна.

3.2. ИХ БРИТАНИ УЛС

Их Британи улсад XVIII зуунаас анх эхлэн орон нутгийн баян хүмүүс зээлийн сан бий болгон хувийн хөрөнгө оруулагчдаас хөрөнгө мөнгө зээлж, эвдэрч муудсан зам засаж түүнийгээ ашиглуулахдаа хэрэглэгчийн хураамжийн шимтгэл авч зээлсэн өрөө буцаан төлдөг байжээ. XIX зууны дунд үед Лондон хотын гүүр барих засварлах ажлын санхүүжилтийг иймэрхүү байдлаар бүрдүүлсэн сангаас хийж байжээ. Энэ концессийн гэрээ нь цаг хугацааны хувьд хамгийн урт түүхтэй нь байсан байна.

Анх Лейборист намын засгийн газар 1997 онд иргэдэд өндөр чанартай төрийн үйлчилгээ үзүүлэх зорилгоор төрийн болон хувийн хэвшлийн байгууллагууд хамтран ажиллах, өрсөлдөх чадварыг дээшлүүлэх стратеги зорилт дэвшүүлэхдээ Төр Хувийн Хэвшлийн Түншлэлийг санаачилж, улмаар 2000 онд Их Британи улсын ТХХТ-ийн төв болсон Их Британи Түншлэл /Partnerships UK-PUK/ байгууллага бий болж үйл ажиллагаагаа эхэлжээ.

Хууль эрх зүй орчин - Их Британийн Төрийн үйлчилгээний тухай хууль 2009 онд шинэчлэгдсэн, Захиргааны байгууллагын шинэчлэлийн тухай хууль 2001, Төрийн зохицуулалтыг шинэчлэх болон харилцан тохиролцох гэрээ хийх тухай хууль 1994, Мэдээллийн эрх чөлөөний тухай хууль 2000, Төрийн үйлчилгээний гомдол шийдвэрлэх тухай хууль (Public Services Ombudsman /Wales/ Act) 2005, Иргэний түншлэлийн тухай хууль (Civil Partnership Act) 2004.

Бодлогын баримт бичиг - Их Британи Түншлэл (Partnerships UK-PUK) байгууллага 2000, Засгийн газар болон иргэний секторын хоорондын хамтын ажиллагааны гэрээ Их Британий дотоод хэргийн яам (Memorandum the civil partnership) 2004, Иргэний Харти (Cimizens charter) 1991.

Public Servises Ombudsman - Төрийн үйлчилгээний Омбудсмен

Их Британид зарим байгууллагад төрийн албаны үйлчилгээний чанарыг сайжруулах зорилгоор Ombudsman (гомдол шийдвэрлэх төрийн үйлчилгээний байгууллага) ажилладаг.

Төрийн албаны зарим үйлчилгээ хангалтгүй байгаагаас үйлчилгээний талаархи гомдол ирэх гол нөхцөл болдог. Их Британий Засгийн газрын ассамблей бусад холбоодууд, эрүүл мэндийн байгууллагууд, Засгийн газрын талаархи гомдлуудыг Public Servises Ombudsman шалгах эрхтэй байдаг. Ombudsman эдгээр гомдлуудыг шалгахдаа: байгууллагуудыг хэсэг тус бүрээр бүрэн шалгадаг. Хэрэв тэнд төрийн албан хаагчийн талаар гомдол байвал Ombudsman нь хамгийн түрүүнд тухайн байгууллагын бүх гомдол саналыг хүлээн авч судалж ажиглалт хийж дахин шалгана. Харин ямар нэгэн гомдол гарчихаад шийдвэрлэгдэхгүй байгаа бол Ombudsman дахин нягтлан шалгаад эцсийн шийдвэрийг гаргадаг байна. Ombudsman-ны үүрэг нь төрийн үйлчилгээний чанарын талаар гарсан санал гомдлыг дэс дараалалтайгаар дамжуулан хянаж шийдвэрлэх явдал юм.

Их Британи Түншлэл (Partnerships UK-PUK) байгууллага

Дээр дурьдсан PUK байгууллага нь ашгийн бус статустай бөгөөд анх тус улсын Сангийн яамны бүтцийн нэг хэсэг (Treasury Taskforce) байсан бөгөөд өнөөдөр 51 хувь нь хувийн салбарын пүүс компаниуд, үлдсэн 49 хувийн хувьцааг Сангийн Яам (HM Treasury) болон Scottish Executive эзэмшдэг байна. Түүнийг Сангийн Яам болон төрийн салбарын бусад байгууллагууд бодлогын хүрээнд дэмжих үүрэгтэй ажилладаг байна.

PUK хөрөнгөө хувь эзэмшигчдээс зээлийн хувьцаа хэлбэрээр босгож, зөвхөн шинээр хэрэгжүүлэх төсөл хөтөлбөрүүдийг дэмжих болон төрөөс баримтлах Төр Хувийн Хэвшлийн Түншлэлийн зорилтын хүрээнд шинэ бизнес хэрэгжүүлэхэд зориулж ашигладаг, илүүдэл ашгийг буцаан хөрөнгө оруулдаг ба хувь эзэмшигч нарт олгодоггүй байна.

PUK улсын салбарт гагцхүү доорх 5 үндсэн салбарт ажлаа явуулахаар тогтжээ. Үүнд:

- Цогц худалдан авалтын төслүүдийг дэмжих
- Хөрөнгө оруулалтын болон худалдан авалтын бодлогыг хөгжүүлэх
- Бие даасан дэд бүтцийн төслүүдийг боловсруулах
- Төрийн үйлчилгээ ханган нийлүүлэгчийн загварыг боловсруулах
- Төсөл болон компаниудад хөрөнгө оруулах

PUK-ын ажлын албаны баг 80 орчим хүний бүрэлдхүүнтэй бөгөөд хувийн болон төрийн байгууллагын ажилтнууд багтдаг. Хувийн салбарын хөрөнгө оруулалтыг татах зорилгоор 2003 онд анхны хөрөнгө оруулалтын сан байгуулагдсан. Мөн Төслийн мэдээллийн сан, Үйл ажиллагааны туслалцааны нэгж, (Operationa Maskforce) болон хэрэгжиж буй төслүүдийн хэрэглэгчдийг дэмжих үүрэгтэй “Мэдээллийн технологийн харилцааны туслах төв” нээгджээ.

Эрүүл мэндийн салбарт

Энэ салбарт хийгдсэн ТХХТ шинэчлэлийн гол хөтөлбөр нь Үндэсний Эрүүл Мэндийн Үйлчилгээ (National Nealthn Servises) ба өндөр зэрэглэлийн эмнэлгийн үйлчилгээ үзүүлэхэд

үүрэг хүлээсэн улсын байгууллага юм. Энэхүү төсөл нь зүгээр нэг санхүүгийн хөрөнгө оруулалт бус хувийн салбарын менежмент, бизнесийн болон шинийг санаачлагч ур чадварыг эрүүл мэндийн үйлчилгээнд татан оролцуулах явдал бөгөөд D-B-F-O загварыг голдуу ашигладаг байна. Ингэснээр NHS нь, 25-40 жилийн хугацааны туршид жил бүр хувийн эзэмшлийн байгууламж болон тоног төхөөрөмжийг ашигласны төлөө төлбөр төлдөг. Мөн бүх төсөл нь мөнгөний үнэ цэнийг зарлага талдаа чухалчилсан байхыг NHS журмандаа зааж өгчээ.

Боловсролын салбарт

Энэ салбарт хийгдсэн ТХХТ-ийн томоохон төслийн нэг болох New Deal for Schools (NDS) нь тус улсын 220 сургуулийн PFI аргачлалын дор хувийн хэвшил нь сургуулийн барилга байгууламж болон тоног төхөөрөмжийг гэрээгээр нийлүүлэн үйл ажиллагааг нь хариуцаж, бизнесийн ашиг орлого бий болгох чадвартайгаар орон нутгийн боловсролын байгууллага болон сургуультай хамтарч ажилладаг байна.

Батлан хамгаалах салбарт

Их Британийн ТХХТ-ийн түүхэн дэх хамгийн том төсөлд тус улсын Батлан Хамгаалах яамны захиалгаар ундны усны хангамж, хөрсний ус болон муу ус цэвэршүүлэх байгууламжийн актив хөрөнгийн ашиглалт, үйл ажиллагааг 25 жилийн хугацаатай хэрэгжүүлэх хувийн хэвшлийн 3 ханган нийлүүлэгчийн хамтарсан нэгдлээр гүйцэтгүүлэх хоёр тэрбум фунт стерлингийн өртөг бүхий Акватрины төсөл тооцогдож байгаа юм. Ингэснээр Батлан хамгаалах яам стратегийн бус үйл ажиллагааг аутсорсинг хийснээр зөвхөн үр ашигтай хэрэглээ, бага зардалтай худалдан авалт болон мөнгөний үнэ цэнийг бий болгож, хүрээлэн буй орчны зорилт, тулгамдсан асуудлыг давхар шийдсэн байна.

Төрийн үйлчилгээний стандарт (Public Service Standards) 2007-2008

Энэ стандартын гол зорилго нь хэрэглэгчдэд чанартай сайн үйлчилгээ хүргэх болон гүйцэтгэлийг нарийн тогтоох, зорилтот бүлэг болон стандартын дагуу байгаа эсэхэд хяналт тавьж, үйл ажиллагааг зохицуулдаг.

Түүнчлэн 2007-2008 онд хувь хүний зорилтот бүлэг нь ажлын хүрээнээс ангид тусад нь байлгах ба үндсэн бүрдүүлэгч гол ажлаас салангид авч үздэг. Хэрэглэгч дөрвөн долоо хоногоос багагүй хугацаанд түр зогсоох мэдээллийг өгч болно. Мэдээллийн Эрх чөлөөний тухай болон Мэдээлэл Хамгаалах эсвэл Мэдээллийн Зохицуулалтын тухай хуулиудын дагуу нууц биш бол 98,5 хувь нь захидал бичиж бичгээр хариуг ажлын 10 хоногийн дотор өгнө.

Хуулиудын дагуу дараах хэлбэрээр хариуг өгч болно. Үүнд:

- Утсаар хариу өгөх: Шаардлагатай тохиолдолд нийт хэрэглэгчдийн 85 хувь нь 20 секундын дотор холбогдох албан тушаалтантай холбогдож мэдээлэх боломжийг бүрдүүлэх;
- Хэрэглэгчийн сэтгэл хангамж: Хэрэглэгчийн сэтгэл хангамж нь 90 хувь дээр нь нэмэх ба утасны үйлчилгээнд 80 хувь дээр нь нэмэх байна;
- Үйлчилгээний ашигтай үйлчилгээ: Ажлын өдөр үйлчилгээний хугацаанд бизнес систем нь 99 хувь ашигтай гол түлхүүр бөгөөд онлайн түлхүүр үйлчилгээ нь 99 хувь нь ашигтай байдаг;
- Уншлагын танхимд хэрэглэгчдэд зориулсан бичлэг үзүүлэх ба цаг гаргах: Хэрэглэгчдэд зориулсан уншлагын танхимд 35 минут бичлэг үзүүлэх;
- Бичлэгийн хуулбар хийх хурд болон чанар: Тусгайлсан зорилтот бүлэгт захиалгын дагуу бичлэгийг хуулан нийлүүлэх хувь 98,5 байдаг.

Үүнд дараах стандартыг дагаж мөрдөнө.

- Хар болон цагаанаар хуулах фото хуулбар:
 - 200 хувь байвал ажлын 9 өдөрт;
 - 201-500 хувь бол ажлын 14 өдөрт;
- Хэвлэх болон микрофильм эсвэл цахим шууданг орлуулагч:
 - 200 хувь бол ажлын 7 өдөрт;
 - 201-500 хувь бол ажлын 14 өдөрт;
- Дижитал скайнараас хар, цагаан болон өнгөт хэвлэл хийх:
 - 20 хувь бол ажлын 14 өдөрт Электрон хувь;
 - файл нь 20 хүртэл электрон шуудангаар ажлын 14 хоногт мөн нэмж 1 өдөрт нь CD-ROM-д бичнэ;
 - Файлуудыг дижиталаар бол ажлын 1 өдөрт;
- Микрофильм буюу бичлэг хийх эсвэл хуулбар хийх:
 - бичлэг болон хуулбар хийхэд хэрвээ 1,000 метр урттай бичлэг эсвэл 100 хуулбар ажлын 15 өдөрт;
 - гэрчилгээ хувилах бол ажлын 2 өдөрт багтаан хийх.

Үндэсний Архивт хэрэглэгчид шинэ, нээлттэй цаг гаргах ба түүний тодорхойлолт, ангилал гаргуулах эрх авах 2000 оны Мэдээллийн Эрх Чөлөөний хуулийн дор санал гаргасны дагуу үр дүнг шалгах ба олон нийтэд нээлттэй байх Үндэсний Архивын газарт нэмэлт хийх

- Өөрийнх нь хүсэлт ёсоор Хувь хүний тухай мэдээллийг Мэдээллийн Эрх чөлөөний хуулийн дагуу 30 хоногийн дотор 100 хувь гаргаж өгөх;
- Үндэсний Архивын шилжүүлэг нээлттэй бол хувь хүний мэдээллийг хүсэлт хүлээж авснаас хойш ажлын 15 өдөрт гаргаж өгнө;
- Үндэсний Архивт шилжүүлсэн баримт бичиг хуулбараас тэмдэглэлийн 80 хувийг ажлын 60 хоногт гаргаж өгнө.

Үндэсний Архивын газар нь хүртээмжтэй үйлчлэх ба Мэдээллийн Эрх чөлөөний дагуу нээлттэй, чөлөөтэй байх нь 2007 оны 5 дугаар сараас хэрэгжсэн байна.

Энэ бүхнээс дүгнэж үзэхэд:

1. Их Британи улс нь төр хувийн хэвшлийн харилцааг XVIII зууны үеэс янз бүрийн хэлбэрээр хэрэгжүүлж ирсэн түүхтэй. 51 хувь нь хувийн салбарын пүүс компанууд, үлдсэн 49 хувийн хувьцааг Сангийн Яам (HM Treasury) болон Scottish Executive эзэмшдэг байна.
 - Цогц худалдан авалтын төслүүдийг дэмжих;
 - Хөрөнгө оруулалтын болон худалдан авалтын бодлогыг хөгжүүлэх;
 - Бие даасан дэд бүтцийн төслүүдийг боловсруулах;
 - Төрийн үйлчилгээ ханган нийлүүлэгчийн загварыг боловсруулах;
 - Төсөл болон компануудад хөрөнгө оруулах зэрэг;
2. Их Британи Түншлэл (Partnerships UK-PUK) байгууллага нь улсын салбарт гагцхүү дээрх 5 үндсэн салбарт ажлаа явуулдаг байна.
3. Эрүүл мэндийн, Боловсролын, Батлан хамгаалахын салбаруудад тоног төхөөрөмжүүдийг гэрээгээр нийлүүлэн үйл ажиллагааг нь хариуцах болон D-B-F-O загварыг голдуу ашиглан 25-40 жилийн хугацааны туршид жил бүр хувийн эзэмшлийг ашигласны төлөө төлбөр төлдөг байсан төдийгүй аутсорсинг хийснээр үр ашигтай хэрэглээ, бага зардалтай худалдан авалт болон мөнгөний үнэ цэнийг бий болгож тулгамдсан асуудлыг давхар шийдсэн.

4. Төрийн үйлчилгээний чанарыг сайжруулах зорилготой **Public Services Ombudsman** байгууллагыг ажиллуулдаг төдийгүй мөн хэрэглэгчдэд чанартай түргэн шуурхай сайн үйлчилгээ үзүүлэхийн тулд тодорхой стандартуудыг мөрддөг.

3.3. КАНАД УЛС

Канад нь арван муж, гурван нутаг дэвсгэрээс тогтсон холбооны улс бөгөөд парламентын засаглалтай ардчилсан, үндсэн хуульт хаант улс юм. Төрийн тэргүүн нь Хатан хаан II Элизабет. Англи, Франц гэсэн албан ёсны хоёр хэлтэй бөгөөд олон үндэстэн угсаатан амьдардаг. Канад нь технологийн хувьд хөгжсөн, аж үйлдвэржсэн орон бөгөөд байгалийн баялаг, нарийн төвөгтэй харилцаатай орон болох АНУ-тай хийдэг худалдаан дээрээ тулгуурласан эдийн засагтай.

Канад улс нь Төр хувийн хэвшлийн түншлэлийг 1988 оноос эхлэн өнөөг хүртэл амжилттай хэрэгжүүлж байгаа орны нэг юм. 2000 оноос эхлэн ТХХТ-ийн үйл ажиллагаа өргөн далайцтай эрчимтэйгээр хөгжиж, орон нутгийн шинж чанартай хөтөлбөрүүд нь ихэнх тохиолдолд Барих-санхүүжүүлэх болон Төсөл санаачлах-барих-санхүүжүүлэх-ажиллуулах загвараар хэрэгжиж байна.

Канадын ТХХТ-ийн Үндэсний зөвлөл (1998) ТХХТ-ийг төрийн болон хувийн хэвшлийн хооронд бие биенийхээ экспертиз дээр суурилсан, нөөцийн, эрсдэлийн ба ашгийн зохистой хуваарилалтаар дамжуулан олон нийтийн хэрэгцээг хамгийн сайнаар хангах хамтарсан нэгдэл гэж тодорхойлдог байна. Үндэсний зөвлөл нь гэрээгээр гүйцэтгүүлэх ажлыг жинхэнэ ТХХТ гэж үздэггүй. Канад улсад ТХХТ нь амжилттайгаар хэрэгжиж буй үндсэн хүчин зүйл нь:

- Олон улсын сонирхогч талыг татан оролцуулсан;
- Хувийн салбарын хөрөнгө босгох бололцоо өндөр (тэтгэврийн сан, даатгалын сан, хувийн хөрөнгө);
- Засгийн газрын (нам бус) болон олон нийтийн дэмжлэг нэн өсч буй;
- Төрийн салбар дахь холбоодын эерэг хандлага, эсэргүүцэл багассан байдал;
- Дээд түвшний улс төрийн хатуу манлайлал зэрэг байна.

ТХХТ дэд бүтцийг шинэчлэхэд нэн хэрэгцээтэй арга болох хувийн хэвшлийн оролцоог Канадын иргэдийн дунд явуулсан судалгаагаар 88 хувь нь дэмжиж, дэд бүтцийн салбарын эрэлт хэрэгцээг Засгийн газар дангаараа хангаж гүйцэтгэх чадвар дутмаг байгааг дүгнэж, мөн 63 хувь нь хувийн хэвшил бүрэн байдлаар оролцох цаг нь болсон гэсэн дүгнэлт гарчээ. Үүний үндсэн дээр Канадын засгийн газар ТХХТ-ийг идэвхтэйгээр дэмжин ажиллаж байна. Энэхүү дэмжлэг нь дараах үр дүнд хүрээд байна:

- дэд бүтцийн салбарын хөгжлийн зогсонги байдлыг шийдвэрлэсэн;
- төсөл, хөтөлбөрүүд гэрээнд заасан цаг хугацаа болон тогтоосон төсөвтөө багтан хийгддэг болсон;
- эрсдлийг үлэмж хэмжээгээр хувийн хэвшилд шилжүүлсэн;
- байгууламжийн ашиглалын хугацааны зардал төсөвдөө багтдаг болсон;
- удаан хугацааны гүйцэтгэлийн чиг баримжаатай ажиллах болсон;
- хөрөнгө ашиглалтын болон үнэ цэнийг дээшлүүлсэн;
- засгийн газар өөрийн үндсэн чиг үүрэгтээ анхаарах боломж илүү болсон зэрэг юм.

Канадын Төр хувийн хэвшлийн түншлэлийн үндэсний зөвлөлийн үйл ажиллагаа нь дараах салбаруудад хуваагдан үйл ажиллагаагаа амжилттай хэрэгжүүлж байна.

- эмнэлэг, эрүүл мэндийн үйлчилгээ;
- сургууль;
- тээврийн харилцаа;
- цэвэр болон бохир ус гэсэн салбаруудад хувийн салбарын оролцоо хамгийн их

байдаг байна. Өөрөөр хэлбэл төрийн зарим чиг үүргийг хувийн салбарын холбоо, нэгдлүүдээр гүйцэтгүүлж байна.

Канад улсад хэрэгжүүлсэн төсөл, хөтөлбөрүүдийн хугацааг харахад урт хугацаатай байдаг бөгөөд хамгийн багадаа 25 жил болон түүнээс дээш хугацаатайгаар хэрэгжсэн байна. Үүнийг салбараар нь авч үзвэл:

- Эмнэлэгийн салбар-30 жил
- Сургууль-30 жил
- Зам байгуулах-30 жилийн хугацаатай төсөл хөтөлбөрийг хэрэгжүүлсэн байна.

Хууль эрх зүйн орчин

Хууль эрх зүйн хувьд Канадын холбооны хууль болон мужийн хуулиудаар зохицуулагддаг. Голлох хуулиудад:

1. Канадын стратегийн дэд бүтцийн санхүүгийн тухай хууль (Canada Strategic Infrastructure Fund Act, 2002)-д стратегийн дэд бүтцийг тодорхойлж өгсөн. Үүнд:
 - авто зам болон төмөр зам;
 - орон нутгийн тээврийн харилцаа;
 - аялал жуулчлал болон хотын хөгжил;
 - бохир ус цэвэршүүлэх;
 - цэвэр ус салбарыг хуульчилсан байна.

Энэхүү хуулиар хувийн хэвшлийг хэрхэн оролцуулах болон гэрээ байгуулах талаар хуульчилсан байна. Төсөл хөтөлбөрийг шалгаруулах болон гэрээ байгуулах асуудлыг Канадын хатан хааны хувийн зөвлөлийн гишүүн сайд хариуцдаг.

2. Төрийн үйлчилгээг өөрчлөх болон үүргийг шилжүүлэх тухай акт (Public service rearrangement and transfer of duties act) нь 1985 онд батлагдсан. Хуулийн Р-34 дугаар бүлэгт Холбооны төрийн захиргааны байгууллагын сайд нь өөр сайдад, нэг хэлтсээс нөгөө хэлтэст, төрийн захиргааны байгууллагаас нөгөөд гүйцэтгэх үүрэг, удирдлага, хяналтын үүргээ бүрэн шилжүүлэх мөн нэг сайд болон шадар сайдад хамаарах 2 болон түүнээс дээш хэлтсийн үүргийг нэгдэл холбоонд шилжүүлэх тухай зохицуулсан байна.
3. Зам тээвэр, дэд бүтцийн түншлэлийн акт (Act respecting transport infrastructure partnerships) – Хуулиар гэрээ байгуулахтай холбогдсон бүхий л харилцааг зохицуулж өгсөн бөгөөд гэрээг дараах байдлаар тодорхойлсон байна. Түншлэлийн гэрээ гэж барилга байгууламж болон дэд бүтэц, зам тээврийн ажил болон завсар үйлчилгээ үзүүлэх зорилгоор Засгийн газар болон хувийн хэвшлийн хооронд түншлэлийн урт хугацааны хүсэлт гаргахыг хэлнэ. Гэрээнд оролцогч нь Засгийн газар болон сайд, эсвэл хотын захиргаа байж болно гэж заасан байна. Мөн түүнчлэн хуулинд төсөл хөтөлбөрийн шалгуур үзүүлэлт болон гэрээнд өөрчлөлт оруулах, эзэмшил, хариуцлагын талаар зохицуулсан байна.
 - Төрийн үйлчилгээний тухай хууль (Public service act, 1996);
 - Усны тухай хууль (Canadian Water law);
 - Тээврийн тухай хууль (Canadian transportation act, 1996);
 - Зам тээврийн хөрөнгө оруулалтын тухай хууль (Transportation investment act-British Columbia, 1996);
 - **Авто замын хууль** (Highway Act, 1998)

Канад нь гадаадын хөрөнгө оруулагчидтай зарим томоохон төсөл хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлэхдээ Концессийн гэрээ байгуулан ажилладаг байна. Дэ Чо гүүрийг концессийн гэрээ байгуулсан байна.

Канад улсад төрийн зарим чиг үүргийг гэрээгээр болон хуулийн дагуу шилжүүлэн хэрэгжүүлдэг мэргэжлийн холбоод байдаг бөгөөд тэдгээр холбоод нь тухай салбарын харилцааг удирдах, зохицуулах, хяналт тавих бүхий л харилцааг хууль болон дүрэм, журмаар зохицуулдаг байна.

Канадын Үндсэн хуулийн эрх, эрх чөлөөний тунхаглал, радио нэвтрүүлгийн тухай хууль, Радиогийн журам, Телевиз радиогийн журам зэрэг эрх зүйн баримт бичгүүдээр зохицуулдаг байна.

Канадын радио нэвтрүүлгийн стандартын зөвлөл (Canadian Broadcast Standards Council, CBSC) нь Канадын хувийн салбарын нэвтрүүлэгчдийн өөрөө өөрийгөө зохицуулах байгууллага юм. Тус зөвлөл нь 1990 онд байгуулагдсан. Зөвлөл нь Канадын 730 радио телевизийн станц болон 2 телевизийн сүлжээг багтаасан байгууллага юм. Программ нь англи, франц болон гуравдагч хэл дээр нэвтрүүлдэг ба Канадын нэвтрүүлэгчдийн холбооны гишүүн нэвтрүүлэгч 96 хувь байдаг.

Зөвлөл нь хэд хэдэн дүрэм журам (code)-ыг гарган мөрдүүлж байгаа бөгөөд тухайлбал: секс дүрийг дүрслэх журам (sex role portrayal code), хүчирхийлэлийн журам (violence code), ёс зүйн дүрэм (code of ethics), мөн радио телевизийн нэвтрүүлэгчдийн ёс зүйн дүрэм, радио телевизийн нэвтрүүлгийн программийн үнийн журам, сэтгүүлчийн ёс зүйн дүрэм гэх мэт дүрэм журмуудаар зохицуулагддаг байна.

Мөн үзэгч сонсогчдийн зүгээс нэвтрүүлэгтэй холбоотой санал хүсэлт, нэвтрүүлэгчдийн талаарх гомдолоо зөвлөлд гаргах бөгөөд зөвлөл уг асуудлыг 14 хоногт хариу өгдөг байна. Энэ нь нэвтрүүлэгчдийн хариуцлагын түвшин өсөхөд ихээхэн нөлөөлж байна гэж Зөвлөлийн олон нийтийн хэлэлцүүлгийн илтгэлд дурдсан байна. Энэхүү зөвлөл нь жил бүр олон нийтэд илтгэл тайлангаа тавьж хэлэлцүүлдэг байна.

Мөн түүнчлэн хүүхдийн нэвтрүүлгийн стандарт, бусдыг доромжилсон нэвтрүүлгийн, хүчирхийлэлийн гэх мэтчилсэн нилээд олон стандартуудыг зөвлөлөөс батлан гаргаж мөрдүүлж байна.

3.4. АМЕРИКИЙН НЭГДСЭН УЛС

АНУ нь дэлхийн хамгийн том, технологийн хувьд хөгжсөн хүчирхэг эдийн засагтай орон юм. Тус улсын зах зээлийн эдийн засгийн тогтолцооны дагуу хувийн бизнес давамгайлах үүрэгтэй бөгөөд холбооны болон төрийн байгууллагууд шаардлагатай бараа, үйлчилгээг эдгээр хувийн үйлдвэрлэгчээс худалдан авдаг системтэй байна. Баруун Европ, Японы аж үйлдвэрлэгчидтэй харьцуулбал америкийн бизнес эрхлэгчид нь капитал болон үйл ажиллагааны хэмжээг өргөжүүлэх, ажиллах хүч нэмэгдүүлэх, шинэ бараа бүтээгдэхүүн боловсруулахад давуу талтай байна. АНУ-ын компаниуд нь компьютер, анагаах ухаан, сансар судлал, батлан хамгаалах зэрэг салбарын тоног төхөөрөмж боловсруулалтаараа дэлхийд тэргүүлдэг байна.

АНУ-д дэд бүтцийг ханган нийлүүлэхэд хувийн салбарын оролцоо бусад орнуудтай харьцуулахад харьцангуй голлох байр суурь эзэлж байна. Холбооны мужийн болон орон нутгийн засаг захиргааны нэгжийн хэмжээнд дараах ажил үүргүүдийг гэрээгээр гүйцэтгүүлдэг байна. Тухайлбал:

1. цэвэр болон бохир ус;
2. хог хаягдалын үйлчилгээ;
3. нийтийн аж ахуйн үйлчилгээ;

4. барилгын засвар үйлчилгээ;
5. хууль эрх зүйн зөвлөгөө;
6. архитектур ба инженерийн үйлчилгээ;
7. түргэн тусламжийн үйлчилгээ;
8. барилга, байгууламжийн менежментийн удирдлага ба ашиглалт гэх мэт

Мөн хувийн хэвшил дангаараа эсхүл улсын салбартай хамтарсан хөрөнгө оруулалтаар гүйцэтгэсэн төлбөрт авто замын барилгын ажлууд орно. Хувийн салбарын пүүс компаниуд бас нийгмийн салбар болох сургууль, халамжийн үйлчилгэний хөтөлбөр, хотын дотоод хөгжлийн дахин сайжруулалт болон төрийн барилга байшин барих зэрэг ажил үүргийг Төр хувийн хэвшлийн түншлэлийн зохицуулалтаар хийдэг. Төрөөс нийгмийн өмнө хүлээх хариуцлагаа биелүүлэх, түүнийг хэрэгжүүлэхэд хэдэн зуун мянган улсын орон сууцыг ч мөн ТХХТ-ийн санхүүжилтээр барьжээ.

АНУ-д ТХХТ-ийн нэгдсэн бодлого зохицуулалтыг хангах үүрэг бүхий төрийн байгууллага байдаггүй хэдий ч, төр хувийн хэвшлийн салбарын хамтын ажиллагааг дэмжих зорилго бүхий Үндэсний ТХХТ-ийн зөвлөл хэмээх ашгийн бөгөөд нам бус байгууллага 1985 онд байгуулагдсанаар түншлэлийн хүрээнд шинэлэг санаа дэвшүүлэх, түүнийгээ бодит ажил хэрэг болгоход чиглэсэн хувийн болон улсын салбарын гишүүнчлэлтэйгээр үйл ажиллагаа явуулдаг. Үндэсний зөвлөл нь дэргэдээ Эрчим хүчний институт, Олон улсын институт, Үл хөдлөх хөрөнгийн институт, Тээврийн институт болон Усны институттай.

Хууль, эрх зүйн орчин

АНУ-ын хувьд Үндсэн хууль, Иргэний хууль, Төрийн үйлчилгээний тухай хууль болон бусад салбарын хуулиудаар зохицуулагддаг байна.

Харин өөрөө өөрийгөө зохицуулагч байгууллагуудын хувьд Канадаас нилээд туршлага солилцож эрчимтэй хөгжүүлж байгаа улсуудын нэг юм. Тухайлбал: АНУ-ын хувьд мэргэжлийн томоохон холбоо, нэгдлүүдээр болон өөрөө өөрийгөө зохицуулагч холбоодоор энэхүү үүргийг гүйцэтгүүлдэг жишиг байдаг байна.

Олон улсын үнэт цаасны хороо – IOSCO

Олон улсын үнэт цаасны хороо нь АНУ-ын үнэт цаасны зах зээлд томоохон байр эзэлдэг байгууллага бөгөөд үйл ажиллагаагаа хууль тогтоомжид нийцүүлэн гаргасан дүрэм, журмаар зохицуулдаг байна. Олон улсын үнэт цаасны хорооны үйл ажиллагааны хэрэгжилтийг үнэлж дүгнэх аргачлал, арга зүйг баталсан бөгөөд уг дүрмийн 6-д “Өөрөө өөрийгөө зохицуулахад хамаарах зарчим (Principles relating to Self-Regulation)-уудыг тодорхойлж зохицуулсан байна. Өөрөө өөрийгөө зохицуулагч энэхүү байгууллага нь бүхий л үйл ажиллагаагаа дүрмийн хүрээнд удирдан зохион байгуулах болон хянах, зохицуулах чиг үүргийг хэрэгжүүлдэг байна.

Энэхүү дүрмээр хороо нь хууль болон дүрмэнд заасны дагуу төрийн зарим чиг үүргийг шилжүүлэх талаар нарийн зааж өгсөн байдаг байна.

Өөрөө өөрийгөө зохицуулах байгууллага нь дараах ач холбогдолтой:

- Өөрөө өөрийгөө зохицуулах байгууллага нь төрийн хууль тогтоомж болон өөрөө өөрийгөө зохицуулах байгууллагын дүрэм журмыг хэрэгжүүлэхэд болон хууль, болон бусад эрх зүйн актын зорилгуудыг биелүүлэх
- Тохируулагчийн алдаа гаргах боломжийг багасгадаг
- Зохицуулах харилцаануудын бүхэлд нь хамарч чаддаг байна.

Өөрөө өөрийгөө зохицуулагч байгууллага нь:

- Хууль тогтоомж болон өөрөө өөрийгөө зохицуулагч байгууллагын дүрэм журмыг холбоо, түүний гишүүд биелүүлэх чадвартай байх
- Өөрөө өөрийгөө зохицуулагч байгууллагын гишүүд болон гишүүнээр элсэхээр өргөдөл гаргагчдын хууль ёсны эрх ашгийг хамгаалах чадвартай байх
- Төслийн хөрөнгө оруулагчийн болон гишүүдийн баримтлах стандарт, журмуудыг боловсруулах
- Зохицуулагч нь өөрөө өөрийгөө зохицуулагч байгууллагын журам, бодлогын зааврууд болон хамтран ажиллагчийн дүрмэнд захирагдах ёстой.
- Дүрэм зөрчигчид хариуцлага хүлээлгэх
- Удирдах албан тушаалтан болон удирдах зөвлөлийг сонгоход гишүүдийн төлөөллийг тэгш оролцуулах зэрэг шалгуур үзүүлэлтийг хангасан байх ёстой.

3.5. ОРОСЫН ХОЛБООНЫ УЛС

ОХУ-д төрийн захиргааны шинэчлэлийг улсынхаа нийгэм эдийн засгийн хөгжлийг шинэ шатанд гаргах чухал нөхцлүүдийн нэг гэж үздэг. Энэ шинэчлэл хэд хэдэн үе шаттайгаар явагдаж байна. Үүнд, нэгдүгээр үе – 1992-1993 он, хоёрдугаар үе – 1996-1998, гуравдугаар үе – 1999-2000, дөрөвдүгээр үе – 2001-2003, тавдугаар үе – 2005 оноос эхлэсэн.

Бодлого, хууль эрх зүйн орчин

- Хууль эрх зүй: “Оросын Холбооны Улсын Үндсэн хууль” (1993), “Оросын Холбооны Улсын субъектүүдийн төрийн хууль тогтоох болон гүйцэтгэх байгууллагуудын зохион байгуулалтын үндсэн зарчмуудын тухай” (1999), “Оросын Холбооны Улсын нутгийн өөрөө удирдах байгууллагуудын зохион байгуулалтын үндсэн зарчмуудын тухай” (2004), “Өөрөө өөрийгөө зохицуулах байгууллагын тухай” (2007), “Төрийн үйлчилгээний стандартын тухай” хуулийн төсөл ” (2007).
- Бодлогын баримт бичиг: “Захиргааны шинэчлэл 2005-2010” Үндэсний Хөтөлбөр“, “Оросын Холбооны Улсын төрийн албаны шинэчлэл” Холбооны хөтөлбөр (2003-2005), “Оросын Холбооны Улсын төрийн албаны шинэчлэл ба хөгжил” Холбооны хөтөлбөрт (2009-2013).

2003-2005 онуудад ОХУ-ын захиргааны шинэчлэлийг эрчимтэй хэрэгжүүлэх чухал шийдвэрүүд гарсан байна. ОХУ-ын Ерөнхийлөгчийн ОХУ-ын Холбооны Хуралд явуулсан 2003 оны Илгээлтэд улс орны эдийн засгийн шинэчлэл, өөрчлөлтөнд саад болж буй хүчин зүйлүүдийн нэг нь төрийн аппаратын үйл ажиллагааны үр ашиг хангалтгүй байгаа болон эрх мэдлийн хэмжээндээ чанар нь хүрэхгүй байгаа байдал гэж тодорхойлжээ¹².

ОХУ-ын Ерөнхийлөгчийн 2003 оны 7 дугаар сарын 23-ны N 824 “**2003-2004 онуудад захиргааны шинэчлэл хийх арга хэмжээний тухай**” зарлигт захиргааны шинэчлэлийн тэргүүлэх чиглэлүүдийг заасан. Үүнд:

- Үйлдвэрлэл эрхлэгч субъектүүдийн эдийн засгийн үйл ажиллагаанд төрийн оролцоог хязгаарлах, түүний дотор төрийн илүүдсэн зохицуулалтыг багасгах;
- Холбооны гүйцэтгэх байгууллагуудын давхардсан үүрэг, эрх мэдлийг хасах;
- Эдийн засгийн салбарт өөрөө өөрийгөө зохицуулагч байгууллагуудын тогтолцоог хөгжүүлэх;
- Эдийн засгийн үйл ажиллагааг зохицуулах, хяналт тавих, төрийн өмчийг удирдах, иргэд, хуулийн этгээдэд төрийн байгууллагаас үйлчилгээ үзүүлэх үүргийг зохион байгуулалтын хувьд хувааж, цэгцлэх зэрэг болно.

¹²Послание Президента Федеральному Собранию Российской Федерации 2003. www.kremlin.ru

Эдгээр зорилтыг шийдвэрлэх ажлыг зохион байгуулах үүргийг захиргааны шинэчлэлийг хэрэгжүүлэх Засгийн газрын Комисс хүлээжээ.

Түүнчлэн 2005-2010 онд хэрэгжүүлэх **“Захиргааны шинэчлэл”**-ийн зорилтот хөтөлбөрийн үзэл баримтлал батлагдан гарч, түүнийг хэрэгжүүлж эхэлсэн нь улсын салбарын шинэчлэлийг эрчимжүүлэхэд их түлхэц болжээ.

“Захиргааны шинэчлэл”-ийн үзэл баримтлалд төрийн захиргааны байгууллагын үйл ажиллагаанд гүйцэтгэлд үндэслэсэн үнэлгээ, төрийн болон орон нутгийн үйлчилгээний стандартыг нэвтрүүлэх, захиргааны болон электрон захиргааны журмыг боловсруулж, нэвтрүүлэх, төрийн болон орон нутгийн хэрэгцээнд бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах тогтолцооны үр ашгийг дээшлүүлэх, авилгын эрсдэл бүхий салбарын удирдлагыг боловсронгуй болгох онцгой механизмыг бий болгож, хэрэгжүүлэх, захиргааны хэргийн шүүх, эрх зүйн механизмыг боловсронгуй болгох, гүйцэтгэх засаглалын эрх мэдэл, чиг үүргийн давхардлыг арилгах үйл ажиллагааг дуусгах, захиргаа-удирдлагын үйл явцад аутсорсингийн тогтолцоог хөгжүүлэх, төрийн байгууллага, иргэний нийгмийн байгууллагын харилцааны үр дүн, тунгалаг байдлыг хангах зэрэг цогц арга хэмжээг тодорхойлсон байна.

Захиргааны шинэчлэлийн явцад хийгдсэн нэг чухал арга хэмжээ бол захиргааны байгууллагын хэрэгжүүлж буй чиг үүргийг шинжилж, ангилах ажил байжээ. Энэ үйл ажиллагааны дүнд агуулгыг нь шинээр тодорхойлох, аль эсхүл бүр мөсөн хүчингүй болгох, эсхүл өөрөө өөрийгөө зохицуулах байгууллагад шилжүүлэх шаардлагатай бүлэг чиг үүргийг тодруулсан байна. Засгийн газрын комиссоос захиргааны шинэчлэлийг хэрэгжүүлсэн ажлын хүрээнд нийт 5634 чиг үүргийг шинжилж дүгнэлт хийснээс 1468 нь илүүдэл, 263 нь давхардсан, 868 нь өөрчлөх чиг үүрэг байжээ¹³.

Мөн 2002 онд ОХУ-ын Ерөнхийлөгчийн зарлигаар батлагдсан “Оросын Холбооны Улсын төрийн албаны шинэчлэл” Холбооны хөтөлбөрт (2003-2005) дэвшүүлсэн төрийн албаны шинэчлэлийн нэг чухал чиглэл нь дэлхийн стандартад нийцсэн төрийн цогц үйлчилгээг бий болгох явдал юм. Хөтөлбөрийг хэрэгжүүлсэнээр төрийн албан хаагчид албан үүргээ чанартай сайн гүйцэтгэж иргэд, байгууллагт үзүүлж буй төрийн үйлчилгээний чанар, хүртээмж, үр ашгийг дээшлүүлсэн үр дүн гарна гэдгийг тодорхойлжээ¹⁴.

ОХУ-ын Ерөнхийлөгчийн 2009 оны № 261 зарлигаар батлагдсан **“Оросын Холбооны Улсын төрийн албаны шинэчлэл ба хөгжил”** Холбооны хөтөлбөрт (2009-2013) төрийн албаны шинэчлэлийг хэрэгжүүлж дуусган, ОХУ-ын төрийн албаны нэгдсэн тогтолцоог бий болгон, төрийн албаны өндөр мэргэшсэн боловсон хүчнийг бүрдүүлж, төрийн удирдлагын үр ашиг, инновацит эдийн засаг, иргэний нийгмийн хөгжлийг хангах зорилго дэвшүүлжээ¹⁵.

Түүнчлэн ОХУ-ын төрийн захиргааны шинэчлэлийн хүрээнд төрийн үйлчилгээний чанар, хүртээмжийг дээшлүүлэх, зарим чиг үүргийг төрийн бус салбарт шилжүүлэхтэй холбогдсон харилцааг зохицуулахад чиглэгдсэн зарим хууль батлагдаж, зарим хуулийн төслүүд боловсруулагдсан байна. Тухайлбал, 2007 онд **“Өөрөө өөрийгөө зохицуулах байгууллагын тухай”** (Федеральный закон “О саморегулируемых организациях”) Холбооны хууль батлагдсан, гүйцэтгэх засаглалын байгууллагын захиргааны журмын тухай, төрийн үйлчилгээний стандартын тухай, санхүүгийн аудит болон үнэлгээний салбарын төрийн үйл ажиллагааг өөрийгөө зохицуулах байгууллагуудад шилжүүлэх тухай холбооны хуулиудын төсөл боловсруулагдаж, холбооны түвшний төрийн үйлчилгээний жагсаалт, стандартыг боловсруулах ажил хийгдэж байгаа юм.

¹³Концепции административной реформы в РФ в 2006-2010 годах. www.adm.yar.ru

¹⁴Федеральная программа “Реформирование государственной службы службы Российской Федерации”. www.uk.mos.ru

¹⁵Федеральная программа “Реформирование и развитие государственной службы службы Российской Федерации”. www.rg.ru

Дээрх бодлогын баримт бичгүүдэд тодорхойлогдсон төрийн үйлчилгээний чанар хүртээмжийг дээшлүүлэх зорилтын хүрээнд ОХУ-ын субъектүүдэд төрийн зарим чиг үүргийг гэрээгээр гүйцэтгүүлэх ажил, тухайлбал, төрийн үйлчилгээг аутсорсингоор гүйцэтгүүлэх хэлбэр амжилттай хэрэгжиж, энэ асуудалд онцгой анхаарал хандуулж байна.

Жишээ нь, ОХУ-ын Пенза мужийн Засгийн газар 2008 онд **“Пенза мужийн төрийн гүйцэтгэх байгууллагууд аутсорсингийг хэрэглэх тухай”**¹⁶ № 274 дугаар тогтоолыг баталсан ба түүнд аль нэг чиг үүргийг шилжүүлэн аутсорсингоор гүйцэтгүүлэх нь оновчтой эсэхийг эрх бүхий албан тушаалтан тодорхойлох (тухайлбал, Пенза мужийн Засгийн газрын орлогч дарга) ба аутсорсингоор гүйцэтгүүлэх үйл ажиллагааны жагсаалт гаргах, төрийн гүйцэтгэх байгууллагын зарим үүргийг аутсорсингоор гүйцэтгүүлэх дүрэм боловсруулж батлуулахыг заажээ.

Түүнчлэн энэ ажлын хүрээнд төрийн байгууллагын чиг үүргийн байдалд анализ (аудит) хийх, гүйцэтгэх эрх мэдлийн байгууллагын үйл ажиллагааны төрөлд анализ хийх, тодорхой шалгуурын дагуу аутсорсингоор хийлгэх үйл ажиллагааны төрөл, хугацааг тодорхойлох шаардлагатай байдаг.

ОХУ-ын субъектуудын төрийн гүйцэтгэх эрх мэдлийн байгууллага аутсорсингоор зарим чиг үүргийг гүйцэтгүүлэхдээ дараах үндсэн хүчин зүйлүүдийг тооцож оноогоор үнэлдэг байна. Үүнд:

- Тухайн чиг үүргийн аль ангилалд хамаарч буй байдал (үндсэн эсхүл туслах) 1-5 оноо;
- Нөөцийн хүчин зүйл (боловсон хүчний болон санхүүгийн) 1-5 оноо;
- Үнэ, өртөгийн хүчин зүйл (тухайн үйл ажиллагаанд зарцуулах хөрөнгө, санхүүгийн тооцоо) 1-3-5 оноо;
- Цаг хугацааны хүчин зүйл;
- Чанарын асуудал, 1-3 оноо;
- Хязгаарлалтын хүчин зүйл (тухайн чиг үүргийг гүйцэтгэх эрх зүйн зохицуулатыг харгалзах) 1-5 оноо, зэрэг болно.

Дээрхи хүчин зүйл бүрийг оноогоор тооцон 6 хүчин зүйлээр нийт 18 онооноос доош үнэлгээ авсан тохиолдолд тухайн чиг үүргийг аутсорсингоор гүйцэтгүүлэхээр шилжүүлдэг байна.

Ийнхүү ОХУ-д захиргааны шинэчлэлийн хүрээнд төрийн үйлчилгээний үр ашиг, хүртээмжийг дээшлүүлэх, төрийн үйлчилгээний стандартыг нэвтрүүлэх, төр иргэний нийгмийн харилцааг шинэ түвшинд гаргах үйл ажиллагаа амжилттай хийгдэж байна.

IV. МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ ЭРХ ЗҮЙН ОРЧИН

Монгол Улсад 1992 онд шинэ Үндсэн хууль батлагдснаар засгийн бүх эрх ард түмний мэдэлд байхыг, мөн хүний эрх, эрх чөлөөг хуульчлан баталгаажуулсан билээ. Энэ нь төр болон иргэн, хувийн хэвшил, төрийн бус байгууллага хоорондын түншлэл хэрэгжих эхлэл болсон юм.

Манай улсад сүүлийн 20 жилийн хугацаанд иргэний нийгмийн байгууллагуудын хөгжил, төлөвшил улам сайжирч байгаа нь хөгжлийн чухал алхам юм. Төр нь иргэдийнхээ санал санаачлагыг бодлого, шийдвэрт тусгахыг чухалчилж, иргэний нийгэм төлөвшүүлэхийн төлөө анхааран ажиллаж байна.

¹⁶Постановление Правительства Пензенской обл.от 04.05.2008. №274 “Об использовании аутсорсинга исполнительными органами государственной власти Пензенской области”. www.regionz.ru

Иймээс төрийн бодлого боловсруулах, шийдвэр гаргах, хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаанд иргэд, төрийн бус байгууллага, хувийн хэвшлийн оролцоог хангах хууль эрх зүйн орчин хэр зэрэг бүрдсэн бэ гэдэг асуулт зайлшгүй гарч ирнэ.

УИХ-аас 2009 онд “Төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн талаар төрөөс баримтлах бодлого”-ын баримт бичгийг, 2010 онд уг баримт бичгийн хүрээнд “Концессын тухай” хуулийг, мөн 2010 онд Засгийн газрын 352 дугаар тогтоолоор “Төрийн бус байгууллагад гэрээний үндсэн дээр хариуцуулан гүйцэтгүүлэх зөвшөөрлийн жагсаалт”-ыг батлан гаргажээ. Концессын тухай хууль гарснаар Монгол Улсын хэмжээнд төр ба хувийн хэвшлийн түншлэлийг хэрэгжүүлэх эрх зүйн суурь орчин бүрдсэн байна.

Иргэд, хувийн хэвшил, төрийн бус байгууллагын оролцоог бусад салбарын хууль тогтоомжид хэрхэн тусгасан талаар үзье.

Эдийн засаг, төсвийн хүрээнд

Сүүлийн жилүүдэд төсвийн шинэчлэлийн хүрээнд төсвийн харилцааг зохицуулдаг хуулиудад чухал өөрчлөлтүүд хийгдэж байна. Тухайлбал, Төсвийн тухай, Төсвийн тогтвортой байдлын тухай, Төрийн болон орон нутгийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах тухай, Концессын тухай хуулиудад холбогдох журам, заавруудыг боловсруулан хэрэгжүүлж эхэлснээр төсвийн үйл явцад иргэд, олон нийтийн оролцоог хангах эрх зүйн зохицуулалт улам сайжирсан.

Төсвийн тухай хуулийн 30 дугаар зүйлд төр ба хувийн хэвшлийн түншлэлийн талаар тусгайлан заасан байдаг. Хуулинд түншлэлийн дараах хэлбэрүүдийг тодорхойлжээ. Үүнд:

- төрийн үйлчилгээг хувийн хэвшлийн байгууллагаар гүйцэтгүүлэх;
- концессын гэрээгээр гүйцэтгүүлэх.

Түншлэлийг дараах тохиолдолд хэрэгжүүлнэ:

- хувийн хэвшлийн эзэмшиж буй техник, технологи, үр ашигтай удирдлагын арга барилыг төрийн үйлчилгээнд нэвтрүүлэх;
- хувийн хэвшил дангаараа хэрэгжүүлэх боломжгүй, төрийн дэмжлэг зайлшгүй шаардлагатай төсөл, арга хэмжээг;
- төсөл, арга хэмжээ нь эдийн засгийн хувьд үр ашигтай нь техник, эдийн засгийн үндэслэлээр нотлогдсон байх.

Харин төсвийн санхүүжилтийн дутагдлыг нөхөх, төсвөөс төлөх төлбөрийг хойшлуулах зорилгоор түншлэлийг хэрэгжүүлэхийг хориглосон байна.

Төрийн болон орон нутгийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах тухай хуулинд төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах ажиллагааг олон нийтийн оролцоотойгоор зохион байгуулах эрх зүйн цоо шинэ зохицуулалтыг оруулсан. Түүнчлэн өртөг нь 20 сая хүртэлх төгрөгийн бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах ажиллагааг иргэд, төрийн бус байгууллагын оролцоотойгоор зохион байгуулахаар хуульчилсан байна. Худалдан авах ажиллагаанд иргэдийн төлөөллийг оролцуулан сонгон шалгаруулалт явуулах бөгөөд тухайн төсөл, арга хэмжээний хэрэгжилт, гүйцэтгэлд иргэдийг өргөнөөр оролцуулах зарчмыг баримтлах болсон¹⁷.

¹⁷Төрийн болон орон нутгийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах тухай хуулийн 7-д дугаар зүйл.

Худалдан авах ажиллагаатай холбоотой бусад журам, заавар, жишиг баримт бичгийг Сангийн Яамнаас батлан хэрэгжүүлж байгаа бөгөөд өнөөдрийн байдлаар 3 хууль, 13 журам заавар, 12 жишиг баримт бичгийг даган мөрдөж байна¹⁸.

Худалдан авах ажиллагааны ил тод байдлыг хангах зорилгоор үнэлгээний хороонд мэргэжлийн холбоод, хувийн хэвшил, төрийн бус байгууллага, иргэдийн төлөөллийг заавал оролцуулах эрх зүйн нөхцөлийг бүрдүүлжээ. Мөн хувийн хэвшил болон мэргэжлийн төрийн бус байгууллагыг сонгон шалгаруулах замаар захиалагчийн зүгээс явуулж буй худалдан авах ажиллагаа, гэрээний хэрэгжилт, чанарыг хянах, аудит хийлгэх зэрэг ажлыг гүйцэтгүүлэх боломжтой болсон.

Барилгын тухай хуулийн 8 дугаар зүйлд барилгын тухай хууль тогтоомж, дүрэм, стандарт, эрх зүйн бусад баримт бичгийг боловсронгуй болгох, төрөөс үзүүлэх үйлчилгээний чанар, хүртээмжийг дээшлүүлэх ажлыг төрийн бус байгууллагаар гэрээгээр гүйцэтгүүлэх зохицуулалт оруулсан байна.

Түүнчлэн, Засгийн газраас 2014 оны 8 сард барилга, хот байгуулалтын салбарын зарим ажлыг мэргэжлийн төрийн бус байгууллагаар гэрээний үндсэн дээр гүйцэтгүүлэх тухай асуудлыг хэлэлцэж тогтоол гаргахаар болжээ. Үүнд хот байгуулалтын баримт бичиг, зураг төсөл боловсруулах, барилгын ажил гүйцэтгэх, материалын үйлдвэрлэл, өргөх байгууламж, түүний эд ангийн үйлдвэрлэл, угсралт, засвар үйлчилгээ эрхлэх хуулийн этгээдэд тусгай зөвшөөрөл олгох чиг үүргүүд орох юм¹⁹.

Нийгэм хамгаалал, эрүүл мэнд, боловсролын салбарт

Нийгмийн халамжийн тухай хуулийн 18 дугаар зүйлд олон нийтэд түшиглэсэн халамжийн үйлчилгээг сонгон шалгаруулж гэрээ хийсний үндсэн дээр иргэн, аж ахуйн нэгж, төрийн бус байгууллага хүргэхээр хуульчилсан байна. Үүнд дараах үйлчилгээнүүдийг хамруулжээ:

- амьдралын итгэл үнэмшил, бие даан амьдрах чадвар, хөдөлмөрийн дадал олгох авъяасыг дэмжих сургалт зохион байгуулах;
- зөвлөгөө өгөх;
- сэргээн засах үйлчилгээнд хамруулах;
- түр байрлуулан асрамжлах;
- өдрийн үйлчилгээнд хамруулах;
- гэрийн асрамж, халамжийн үйлчилгээнд хамруулах;
- иргэн түүний гэр бүлийн хэрэгцээнд тулгуурласан нийгмийн халамжийн бусад үйлчилгээ үзүүлэх;
- гэр оронгүй иргэн, түүний гэр бүлийн гишүүдийн амьдрах итгэлийг нэмэгдүүлэх, нийгэмшүүлэх, бичиг баримтжуулах, түр хоноглох байранд байрлуулах;
- нийгмийн халамжийн дэмжлэг, туслалцаа зайлшгүй шаардлагатай өрх, иргэнийг нийгэмшүүлэх, хамт олны бүлэг бүрдүүлэх, орлогын эх үүсвэртэй болгох төсөл хэрэгжүүлэх, амьдрах ухаанд сургах.

Төрийн захиргааны байгууллага нь олон нийт болон төрийн бус байгууллагыг мэргэжил, арга зүйн туслалцаагаар хангах, дэмжлэг үзүүлэх үүрэгтэй²⁰.

¹⁸<http://www.e-procurement.mn/?lid=175&f=newpage&id=2&t=legis>

¹⁹<http://zasag.mn/news/view/6335>

²⁰Нийгмийн халамжийн тухай хууль, 25 дугаар зүйл

Түүнээс гадна хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний эрх ашгийг хамгаалах болон ахмадуудын санаачлагын байгууллагуудад тодорхой ажил үйлчилгээг гэрээгээр гүйцэтгүүлэх, санхүүжүүлэх боломжийг бүрдүүлэх талаар **Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн нийгмийн хамгааллын тухай, Ахмад настны нийгэм хамгааллын тухай** хуулиудад тодорхой тусгажээ²¹.

Эрүүл мэндийн тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлд өрхийн эмнэлэгийн үйлчилгээг гэрээгээр хүргүүлэх талаар, 13 дугаар зүйлд эрүүл мэндийн байгууллага нь нийгмийн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээг дангаараа болон бусад аж ахуйн нэгж, байгууллага, олон нийт, иргэдтэй хамтран явуулах талаар тус тус хуульчилсан. Мөн эрүүл мэндийг хамгаалах, дэмжихэд төрийн бус байгууллагын оролцоог хангах талаар хуулийн 45 дугаар зүйлд тусгасан байна.

Эхийн сүү орлуулагч бүтээгдэхүүний тухай хуулийн 5, 6 дугаар зүйлд Эрүүл мэндийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага (**Эрүүл мэндийн яам**) нь эх нялхсын эрүүл мэндийг хамгаалах чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулдаг төрийн бус байгууллагатай хамтран ажиллах талаар, мөн тэдгээр байгууллага болон эрүүл мэндийн ажилтан хүүхдийн хоол тэжээлийн талаар мэдээлэл, сургалт, сурталчилгаа явуулах талаар хуульчилжээ.

Боловсролын салбарын **Боловсролын тухай, Бага, дунд боловсролын тухай, Сургуулийн өмнөх боловсролын тухай** хуулиудад төр, төрийн бус байгууллагын түншлэлийн талаар тодорхой зохицуулалтууд байхгүй. Харин боловсролын зарим баримт бичгүүдэд зарим нэг заалтуудыг оруулсан байна. Тухайлбал, БСШУЯамнаас (одоогийн БШУЯам) 2007 онд гаргасан **“Бага насны хүүхдийн хөгжилд эцэг, эх, гэр бүл, олон нийтийн оролцоог нэмэгдүүлэх талаар сургуулийн өмнөх боловсролын байгууллагаас баримтлах чиглэл”** баримт бичигт эцэг эх, олон нийтийн байгууллагын оролцоог хангах олон асуудлыг тусгажээ.

Мэргэжлийн боловсрол, сургалтын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлд мэргэжлийн боловсрол, сургалтын асуудал хариуцсан байгууллага Үндэсний зөвлөлтөй байх талаар заасан байна. Зөвлөл нь төрөөс баримтлах бодлогыг хэрэгжүүлэхэд төр ба хувийн хэвшлийн тэнцүү оролцоог хангаж, тогтвортой ажиллах баталгааг бүрдүүлэх юм. Хуулийн 13 дугаар зүйлд яам болон холбогдох бусад байгууллагын хамтарсан шийдвэрээр үйлдвэр, үйлчилгээ эрхэлдэг аж ахуйн нэгж, байгууллагыг сургалт-үйлдвэрлэл, дадлагын түшиц газар болгон ажиллуулж болох талаар тусгасан.

Түүнчлэн хуулийн 20 дугаар зүйлд мэргэжлийн боловсрол, сургалтын асуудал эрхэлсэн байгууллагын ажил олгогч, ажилтан, үйлдвэрчний эвлэл, мэргэжлийн холбоо, аж ахуйн нэгж, байгууллагатай хамтран ажиллах чиглэлийг тодорхойлсон байна. Үүнд:

- мэргэжлийн боловсрол, сургалтын талаар төрийн бодлого боловсруулахад оролцох;
- сургалтын орчин, нөхцөлийг сайжруулах;
- мэргэжлийн хяналт шинжилгээний тогтолцоог бүрдүүлэх, сургалтын агуулга, стандарт боловсруулахад оролцох;
- үйлдвэрлэлийн сургалт, дадлагыг хамтран байгуулах;
- багш нарын мэргэжил дээшлүүлэх;
- мэргэжлийн шалгалт хамтран авах;
- төгсөгчийг ажлын байраар хангах;
- багш, инженер-техникийн ажилтны солилцооны хөтөлбөр хэрэгжүүлэх;
- үйлдвэрлэлийн техник, технологийг шинэчлэх, судалгаа, туршилт хамтран явуулах;
- бусад.

²¹Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн нийгмийн хамгааллын тухай хууль 6 дугаар зүйл, Ахмад настны нийгэм хамгааллын тухай хууль, 9 дүгээр зүйл.

Байгаль орчин, уул уурхайн салбарт

Байгаль орчны салбарын суурь хуулиуд 1990-ээд оны дундуур батлагдсан бөгөөд хуулиар байгаль орчныг хамгаалах бүх үүрэг, хариуцлагыг дан ганц төр хариуцдаг байв.

Уул уурхайн үйлдвэрлэл эрчимтэй хөгжиж байгаа нь эдийн засгийг тэлж, улс орны хөгжилд хувь нэмрээ оруулж байгаа боловч хүрээлэн буй орчны байгаль сүйдэж, бохирдон доройтох сөрөг үр дагаврыг дагуулж байна. Нэгдүгээрт, экологийн тэнцвэртэй байдлыг хадгалах, байгаль орчныг хамгаалах асуудал хурцаар тавигдах болсон. Хоёрдугаарт, төрөөс бодлого боловсруулах, шийдвэр гаргах, түүнийг хэрэгжүүлэх, хэрэгжилтийг хянах явцад иргэдээ оролцуулах, иргэдийн оролцоог хангах хууль эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх шаардлагатай болсон.

Иймд 2008 оноос иргэдийн оролцоо, хяналтад тулгуурласан байгаль хамгааллыг хөгжүүлэх зорилгоор байгаль орчны салбарын хуулиудыг багцаар нь шинэчлэх ажлыг хийж эхэлсэн. Энэ ажлын хүрээнд 2012 онд байгаль орчны салбарт мөрдөж ирсэн 18 хуулийг илүү боловсронгуй 8 хууль болгон нэгтгэж, шинээр хоёр хууль нэмж баталсан юм. Эдгээр багц хуулийг баталснаар байгаль хамгаалах ажил цоо шинэ шатанд гарсан бөгөөд иргэд, төрийн бус байгууллагын оролцоог нэмэгдүүлэх, байгаль орчны стратегийн үнэлгээ болон аудитын тогтолцоог шинээр нэвтрүүлэх, ногоон эдийн засгийн хөгжлийн үндсийг тавьсан эрх зүйн орчин бүрдсэн байна.

Байгаль хамгаалах асуудал дан ганц төрийн үүрэг бус орон нутгийн засаг захиргаа, иргэд, аж ахуйн нэгж, байгууллагад ч хамаатай. Байгаль орчны багц хуулийн хүрээнд шат шатны төрийн байгууллага, удирдлагын үүрэг, хариуцлагыг илүү нарийн тодорхойлж чангатгаснаас гадна иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагын үүрэг, оролцоо, хүлээх хариуцлагыг тодорхой болгосон. Хамгаалахын зэрэгцээ байгалийн баялаг, хүрээлэн буй орчныг зүй зохистой ашиглах, бохирдуулахгүй байх, нөхөн сэргээх талаар хуульчилсан байна.

Байгаль орчныг хамгаалах тухай хуульд орсон гол нэмэлт нь иргэд оршин суугаа газар нутгийнхаа байгалийн баялгийг тодорхой нөхцөлтөйгөөр хариуцан хамгаалахад чиглэсэн. Байгаль орчныг бохирдуулж доройтуулсан, хууль бус ашигласан тохиолдолд иргэд, төрийн бус байгууллагаас шүүхэд хандах эрх нь нээгдсэн. Орон нутгийн иргэд сайн дурын үндсэн дээр зохион байгуулалтанд орох буюу нөхөрлөл байгуулж газар нутгаа хариуцан хамгаалах боломжийг илүү бүрдүүлсэн байна²². Жишээ нь, иргэдэд оршин суугаа нутгийн байгалийн нөөц баялаг бүрийг тоолж хүлээлгэн өгөх ба байгалийн баялагийг хууль бусаар ашиглаж, байгаль орчныг бохирдуулан доройтуулж, түймэр гаргаж болохгүй гэсэн хариуцлагыг гэрээгээр хүлээлгэх болсон. Ийнхүү байгаль орчноо хамгаалснаар иргэдэд амьдрах нөхцөлийн давуу боломжууд болон байгалийн баялгаа зүй зохистой ашиглах бололцоо олгогдох юм. Байгалийн баялаг нь төрийн халдашгүй өмч бөгөөд түүнийг хамгаалахад иргэдийн оролцоог нэмэгдүүлж байгаа нь манайх шиг өргөн уудам нутагтай, цөөн хүн амтай оронд тохирсон сайн арга болох талтай.

Байгаль орчны багц хуулийн хүрээнд **Усны тухай** хуулийг шинэчлэн найруулсан юм. Хуулинд усны сав газрын захиргаадыг шинээр байгуулахаар тусгасан бөгөөд засаг захиргааны нэгжээс ангид байгуулагдах, мөн удирдлага, хяналтад төрийн болон төрийн бус байгууллагууд тэгш эрхтэйгээр харилцан хамааралтай ажиллахаар болсон²³.

²²Байгаль орчныг хамгаалах тухай хууль, 4 дүгээр зүйл, 31, 32 дугаар зүйл.

²³Усны тухай хууль, 20, 23 дугаар зүйл.

Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тухай хуулинд олон нийтийн оролцоо, ялангуяа нутгийн иргэдийн оролцоог хангах харилцааг зохицуулах тусгай бүлэг оруулсан. Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний явцыг олон нийтэд мэдээлэх, олон нийтийн саналыг авах, хэрэгжилтэд хяналт тавих, хянан магадлагаа хийх зэргээр олон нийтийн оролцоог хангасан байна²⁴.

Агаарын тухай хуульд агаарын бохирдлыг бууруулахад иргэд, аж ахуйн нэгж, байгууллагын оролцоог нэмэгдүүлж, урамшуулах, тэдэнд төр болон нутгийн өөрөө удирдах байгууллагаас дэмжлэг үзүүлэх эрх зүйн орчныг бүрдүүлсэн²⁵.

Ойн тухай хуулинд ойн сангийн тодорхой хэсгийг гэрээгээр нөхөрлөл, аж ахуйн нэгж, байгууллагад эзэмшүүлж, ойг өөрийн зардлаар арчлан хамгаалах, ашиглахаар тусгасан байна²⁶.

Амьтны тухай хуулинд иргэн, нөхөрлөл, төрийн бус байгууллагуудыг ан амьтны нөөцийг хамгаалахад оролцуулах талаар хуульчилсан²⁷.

Байгаль орчны хуулиудад Байгаль хамгаалах нөхөрлөл, Ойн нөхөрлөл, Сав газрын зөвлөл, Орчны бүсийн зөвлөл зэрэг байгаль хамгаалахад иргэдийн оролцоог хангах бүтэц, зохион байгуулалтын хэлбэрийг тодорхойлсон байна.

Ашигт малтмалын тухай хуулинд иргэд, олон нийтийн оролцоог хангасан чухал заалтуудыг оруулжээ. Хуулийн 42 дугаар зүйлд тусгай зөвшөөрөл эзэмшигчийн үйл ажиллагаанд хяналт тавих бие төлөөлөгчийг иргэдийн дундаас сонгон ажиллуулж, ИНХ-аар тайланг сонсох талаар тусгасан байна. Энэ нь уул уурхайн компаниудын байгаль, хүрээлэн буй орчныг хамгаалах хариуцлагыг нэмэгдүүлэх ач холбогдолтой юм.

Иргэний хөдөлгөөнүүдийн идэвх санаачлагаар 2007 онд “урт нэртэй хууль” буюу **Гол, мөрний урсац бүрэлдэх эх, усны сан бүхий газрын хамгаалалтын бус, ойн сан бүхий газарт ашигт малтмал хайх, ашиглах, хориглох** тухай хууль батлагдсан юм. Хуулийн 5 дугаар зүйлд байгаль орчныг нөхөн сэргээх ажлыг орон нутгийн удирдлага болон иргэд, олон нийтийн хяналт дор 2 хүртэл жилийн хугацаанд хийж дуусгах ба хяналтыг ИТХ-ын шийдвэрээр байгаль орчныг хамгаалах зорилго чиглэл бүхий төрийн бус байгууллагуудад гэрээгээр хариуцуулж болохоор зохицуулсан байна.

²⁴Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тухай хууль, 18 дугаар зүйл.

²⁵Агаарын тухай хууль, 13, 14 дүгээр зүйл.

²⁶Ойн тухай хууль, 20, 21, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 34, 37, 39 дүгээр зүйл.

²⁷Амьтны тухай хууль, 14, 21, 22, 33, 38 дугаар зүйл.

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

- Төрийн чиг үүргийг төрийн бус байгууллага, хувийн хэвшилд шилжүүлэх нь. Судалгааны тайлан. Удирдлагын академи., 2010 он.
- Civil Partnership Act. 2004. www.partnershipsuk.org.uk
- Civil Service Act 2005. www.parliament.uk
- National Register of Public Service. www.nrpsi.co.uk
- Outsourcing of public services in Australia: seven case studies. www.econ.mq.edu.au
- Partnerships Victoria. Guideline material. July 2006, Overview, page 5. www.australia.gov.au
- Public Service Standards 2007-2008. www.nationalarchives.gov.uk
- Административная реформа: решения и проблемы. www.adm.yar.ru
- Концепции административной реформы в РФ в 2006-2010 годах. www.adm.yar.ru
- Послание Президента Федеральному Собранию Российской Федерации 2003. www.kremlin.ru
- Постановление Правительства Пензенской обл.от 04.05.2008. №274 "Об использовании аутсорсинга исполнительными органами государственной власти Пензенской области". www.regionz.ru
- Федеральная программа "Реформирование государственной службы службы Российской Федерации". www.uk.mos.ru
- Федеральная программа "Реформирование и развитие государственной службы службы Российской Федерации". www.rg.ru
- И.Н.Барциц, Публичные услуги и административный регламент их оказания. М., 2008 г.
- <http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/index.html>
- <http://zasag.mn/news/view/6335>
- www.cbasc.ca/english/faqs/standards.php#con
- www.e-procurement.mn/?lid=175&f=newpage&id=2&t=legis
- www.legalinfo.mn/